

IZ STRANI ARMIJA

REGRUTOVANJE U NEKIM SAVREMENIM ARMIJAMA

Kao sastavni deo svake savremene armije i njena najneposrednija veza sa organima mesnih vlasti i pojedinim građanima na terenu, regrutovanje obuhvata istovremeno poslove vojnog i civilnog sektora koji se uzajamno dopunjuju i predstavljaju apsolutno jedinstvo delatnosti u interesu oružanih snaga i narodne odbrane uopšte.

Pri organizovanju regrutovanja sve zemlje primenjuju jedan (ili kombinaciju) od sledećih načina služenja vojnog roka: dobrovoljno služenje, delimično obavezno i obavezno.

Dok je kod socijalističkih zemalja karakteristična primena obaveznog služenja vojnog roka koje proizilazi iz jednakosti svih građana pred socijalističkim zakonima, u kapitalističkim zemljama najčešće susrećemo kombinaciju dobrovoljnog i delimično obaveznog služenja vojnog roka. Pošto su gotovo sve zemlje prešle na opštu vojnu obavezu, dobrovoljno služenje roka je izgubilo svoj raniji smisao, tako da se dobrovoljnost danas ne sastoji u tome da li će neko služiti vojsku ili ne, već u dobrovoljnom javljanju radi ranijeg stupanja na služenje vojnog roka ili dobrovoljne obaveze u pogledu dužeg vojnog roka i slično.

Regrutovanju se postavljaju sledeći osnovni zadaci: a) ono ima da odabira ljudstvo i da stalno popunjava oružane snage živom silom; b) kroz sistem regrutovanja i popune oružanih snaga u mirno doba treba da se stvaraju odgovarajuće rezerve specijalnosti radi popune ratnih jedinica na određenoj teritoriji, odnosno organi regrutovanja treba da vode celokupnu evidenciju ljudstva i određenih materijalnih sredstava potrebnih za popunu oružanih snaga u ratu.

Kao osnov prilikom regrutovanja služi vojna, a u pojedinim zemljama civilna, evidencija koja se vodi na različite načine — pomoću spiskova, kartoeka, registara i slično.

Postoji razlika i u samom načinu odabiranja obveznika — regruta. Neke zemlje to obavljaju preko regrutnih centara, neke preko vojnih regrutnih komisija, neke preko civilnih komisija, a neke kombinovanjem ovih načina. Rešenja u pogledu organizovanja sistema regrutovanja, odnosno odabiranja regruta u pojedinim zemljama zavise od niza faktora kao što su: ekonomski, demografski, politički i sl. Bez obzira na primenjeni sistem — način odabiranja regruta, savremena armija zahteva da joj regrutovanje obezbedi:

Članak je napisan na osnovu podataka iz zakona o opštoj vojnoj obavezi u pojedinim zemljama čije su armije uzete kao interesantniji primeri organizovanja regrutovanja koje se upravo i zasniva na tom zakonu.

fizički sposobne regrute; to se ocenjuje lekarskim pregledom u toku regrutovanja koji se u pojedinim zemljama obavlja u manjem ili većem obimu, zavisno od razvijenosti zdravstvene službe u svakoj od njih; i

pravilno odabiranje regruta za pojedine vidove, rodove, službe i specijalnosti, s obzirom na njihovu inteligenciju, sklonost, opštu naobrazbu itd.; to se obezbeđuje psihometrijskim ispitivanjem koje je takođe manje ili više razvijeno u raznim zemljama.

Grčka primenjuje dobrovoljni i delimično obavezni način služenja vojnog roka (od vojne obaveze oslobođeni su sveštenici i druga sveštena lica pojedinih veroispovesti).

Organizacija regrutovanja sprovodi se preko vojnih teritorijalnih organa (regrutnih ureda¹) u sedištima srezova i civilnih organa mesne vlasti u naseljima, opštinama i srezovima. Osnovu prilikom regrutovanja čine godišnji spiskovi muških lica koji se u Grčkoj ustrojavaju već u toku njihove druge godine života. Za ustrojavanje i ažurno vođenje spiskova muških lica do njihove osamnaeste godine života odgovorni su predstavnici mesnih vlasti — opštine i sreza. U tu svrhu pri svakoj opštini postoji prvostepena komisija na čelu sa predsednikom opštine, a pri svakom srezu drugostepena na čelu sa sreskim načelnikom. Prvostepena komisija ustrojava godišnji spisak muških lica, a u zadatak drugostepene spada provera tih spiskova, njihovo štampanje i objedinjavanje u petogodišnje ili desetogodišnje spiskove.

Na osnovu ovih spiskova regrutni uredi izrađuju regrutne i vojne spiskove po kojima se vrši regrutovanje i upućivanje regruta na služenje vojnog roka.

Regrutna obaveza počinje u Grčkoj u onoj godini u kojoj regruti navršavaju 18 godina života. Regrutovanje se vrši u 20, a upućivanje na služenje vojnog roka u 21. godini života. Radi obavljanja regrutovanja, pri regrutnim uredima formiraju se saveti za izbor regruta.² Sastav tog saveta je sledeći: a) predsednik — viši oficir roda vojske; b) članovi: 2—3 oficira rodova vojske, 1 niži obaveštajni oficir, 1 oficir iz regrutnog ureda, 1 sanitetski oficir.

U sastav saveta mogu ući i predstavnici ratne mornarice i ratnog vazduhoplovstva što se određuje naredbom Ministarstva nacionalne odbrane.

Kao pomoćno osoblje (za pisare i pomoć pri pregledu) savetu se dodeljuje oko 10 vojnika.

Iz takvog sastava se vidi da je savet za izbor regruta u Grčkoj čisto vojna ustanova u kojoj nema organa mesne vlasti. Mesni organi imaju sporednu ulogu koja se sastoji u pozivanju i dovođenju regruta na mesto regrutovanja, kontroli da li su se svi pozvani odazvali pozivu i slično.

Regrutovanje otpočinje ustrojavanjem dosijea za svakog pojedinca, uzimanjem osnovnih podataka-generalija koje vrši oficir iz regrutnog ureda u savetu za izbor regruta. Sa ovim dosijeom regrut se javlja lekaru. Pomoću specijalnog uređaja obavlja se antropološko merenje (visina, težina i obim grudi), a zatim se regrut podvrgava detaljnom lekarskom pregledu. Na osnovu lekarskog nalaza donosi se ocena o njegovoj sposobnosti koja može biti: sposoban za vojnu službu, sposoban za pomoćne službe³ i nesposoban.

¹ Regrutni ured je sličan našem vojnom odseku. — Prim. R. Š.

² Naziv za regrutnu komisiju u Grčkoj. — Prim. R. Š.

³ Slično oceni »ograničeno sposoban« kod nas. — Prim. R. Š.

Regruti koji se ocene za sposobne podvrgavaju se proceduri psihometrijskog ispitivanja radi odabiranja za vidove, rodove, službe i specijalnosti. Ocenjeni za pomoćne službe ne podležu psihometrijskom ispitivanju već se otpuštaju kućama. Psihometrijsko ispitivanje vrše oficiri rodova u savetu za izbor regruta koji su posebno obučeni za ovu službu.

U toku psihometrijskog ispitivanja regruti, pre svega, popunjavaju jedan formular ličnih podataka koji sadrži razna pitanja na koja regrut mora da odgovori pismeno; ta pitanja imaju za cilj da se ispita prošlost regruta i njegove bliže rodbine, kao i njegovo znanje. Pošto odgovori na pitanja sadržana u ovom formularu, regrut se podvrgava testiranju radi određivanja njegove inteligencije, sklonosti i znanja stečenih kroz opšte obrazovanje. U stvari, postoji pet testova: opšteslikovni test inteligencije, iz matematike, iz jezika, iz oblasti fizike i test u pogledu izvršavanja naređenja.

Po završenom testiranju oficir za odabiranje razgovara sa svakim regrutom i radi sticanja potpune ocene o njemu uzima u obzir i sledeće elemente: fizičku kondiciju, inteligenciju, posebna znanja, interesovanje, sklonost, kao i njegovu celokupnu ličnost u pogledu moralnih i eventualno starešinskih osobina.

Pošto prouči i oceni sve testove i porazgovara sa svakim regrutom, oficir za odabiranje unosi ove rezultate (sa svojim utiscima) u formular ličnih podataka za svakog od njih i daje predlog za koji vid, rod, službu i specijalnost dolazi u obzir.

Na osnovu ovih podataka savet za izbor regruta predlaže vid, rod i specijalnost za koje smatra da je regrut sposoban. Ako savet smatra da je neki regrut sposoban za više raznih specijalnosti, upisuje ih sve po redu. Saveti za regrutovanje mogu da predlože svakog regruta za tri specijalnosti svakog od tri vida oružanih snaga. Time je završen takozvani početni izbor regruta za vidove, rodove i specijalnosti.

O konačnom izboru regruta za vidove, rodove i specijalnosti odlučuje nadležno odeljenje Generalštaba kopnene vojske na osnovu podataka utvrđenih pri početnom izboru i potreba sva tri vida oružanih snaga. U konačnom izboru učestvuje jedan ili više oficira mornarice i vazduhoplovstva koje odrede odgovarajući generalštabovi, a čije se nadležnosti propisuju naredbom Ministarstva nacionalne odbrane.

Po završenom izboru pomenuto odeljenje Generalštaba kopnene vojske izdaje naredbu sa poimničnim spiskovima u kojima se navodi vid, rod i specijalnost u koji je svaki od regruta raspoređen i u koji se nastavni centar ima uputiti na obuku. Naredba sa spiskovima dostavlja se regrutnim uredima koji na osnovu njih unose odgovarajuće podatke u regrutnu evidenciju i vrše ostale pripreme za upućivanje regruta na služenje vojnog roka.

Regruti se pozivaju na služenje vojnog roka putem cirkularne naredbe Ministarstva nacionalne odbrane koja se može odnositi na celu zemlju, obuhvatiti samo pojedina godišta ili delove jednog godišta. Regruti jednog godišta upućuju se po delovima, četiri puta godišnje — u januaru, aprilu, julu i oktobru. Prethodno se upućuju na obuku u nastavne centre pojedinih vidova i rodova vojske, a posle toga se raspoređuju u jedinice i ustanove na formacijske dužnosti.

Vojni rok u Grčkoj traje 24 meseca za sva tri vida oružanih snaga.

U Italiji je još uvek na snazi stari zakon o obaveznom služenju vojnog roka po kome vojnoj, odnosno regrutnoj obavezi podležu: sva muška lica — italijanski državljani, kao i oni koji steknu italijansko državljanstvo do kraja 45. godine života. Međutim, muška lica koja izgube italijansko državljanstvo i dalje su obavezna da služe vojni rok, a to biva i sa onim licima koja nemaju ni italijansko ni državljanstvo neke druge zemlje, ali su stalno nastanjena u Italiji.

Regrutna obaveza počinje u godini u kojoj mladići navršavaju 20 godina života, dok kod regruta za ratnu mornaricu ona počinje već u 19. godini. Pri izboru regruta mornarica ima pravo prvenstva i svi mladići regrutovani za druge vidove brišu se iz spiskova tih vidova ukoliko ih preuzme ratna mornarica.

Organizacija i samo regrutovanje za kopnenu vojsku i ratno vazduhoplovstvo sprovode se preko provincijskih ureda za regrutovanje,⁴ a za ratnu mornaricu preko njenih posebnih organa koji vrše regrutovanje samo za potrebe mornarice — nezavisno od provincijskih ureda. Osnovu kod regrutovanja čine regrutni spiskovi koje ustrojavaju starešine opštinskih uprava u godini u kojoj mladići navršavaju 18 godina života; ovi se spiskovi dostavljaju u određeno vreme provincijskim uredima za regrutovanje.

Provincijski uredi za regrutovanje određuju svake godine organe koji će obaviti regrutovanje (pokretno povereništvo za regrutovanje); oni se upućuju u mesta te provincije gde se regruti mogu najlakše prikupiti. Sastav povereništva za regrutovanje je sledeći: a) predsednik: — jedan od poverenika iz provincijskog ureda za regrutovanje; b) članovi: jedan aktivni oficir — kapetan ili višeg čina kao delegat Ministarstva odbrane, vojni ili civilni lekar i sekretar — niži oficir, podoficir ili civilno lice.

Sastanku pokretnog povereništva može da prisustvuje predstavnik opštine za vreme regrutovanja na teritoriji njegove opštine. Prema svom sastavu i nadležnosti, regrutne komisije u Italiji više su civilne ustanove u kojima vojna lica učestvuju kao članovi ili delegati. U odnosu na takav sastav, zadaci povereništva za regrutovanje ograničeni su samo na administrativne i tehničke poslove pri regrutovanju. U svojoj nadležnosti, povereništva za regrutovanje mogu da odlučuju: o mladićima upisanim u regrutne spiskove, brišući iz njih one koji nemaju građansko pravo, strane državljane i one upisane u regrutne spiskove ratne mornarice; zatim, o sposobnosti regruta za služenje vojnog roka; o odgađanju i oslobađanju od vojne obaveze. Sposobnost za služenje vojnog roka ocenjuje se na osnovu lekarskog pregleda koji obavlja lekar povereništva za regrutovanje. Ocena u pogledu sposobnosti može biti: potpuno sposoban za vojnu službu, sposoban za vojnu službu sa smanjenim sposobnostima, privremeno oslobođen od vojne službe i oslobođen od služenja vojnog roka.

Privremeno oslobođeni od vojne službe su oni regruti koji imaju fizičke nedostatke i bolesti privremenog karaktera. Oni se podvrgavaju ponovnom regrutnom pregledu u toku naredne tri godine. Na kraju treće godine mora se doneti konačna odluka u pogledu njihove sposobnosti, tj. da li je regrut sposoban ili nesposoban za služenje vojnog roka.

Posle ovako donetih odluka (o upisu u regrutne spiskove, o odgađanju ili oslobađanju od vojne službe i oceni sposobnosti), povereništvo za regruto-

⁴ To je civilna ustanova. — Prim. R. Š.

vanje prevodi regrute koji su ocenjeni kao sposobni ili sa smanjenim sposobnostima iz regrutnih spiskova u spisak regruta za pozivanje na služenje vojnog roka i istovremeno popunjava njihove kartone matične evidencije koje dostavlja nadležnom vojnom distriktu⁵. Time provincijski uredi završavaju rad na poslovima regrutovanja. Određivanje regruta u vidove, rodove, službe i specijalnosti ne spada u nadležnost regrutne komisije; to rade vojni organi za vreme takozvane selekcije regruta prema sposobnostima. Ta se selekcija obavlja u dva maha, prva u međuvremenu od izvršenog regrutovanja do pozivanja na služenje vojnog roka, a druga u nastavnim centrima za obuku po stupanju na služenje vojnog roka.

Prva selekcija vrši se pri vojnim teritorijalnim organima sreza, a obavlja je stručna grupa oficira, sastavljena od oficira rodova i službi obučanih za psihometrijsku službu i oficira-lekara.

Oficiri-lekari ispituju fizičku i funkcionalnu sposobnost (za vojnu službu) u vidu opšteg lekarskog pregleda, obavljaju rendgenski pregled organa za disanje i ocenjuju stanje vida i sluha. Na osnovu tih pregleda donosi se konačna ocena o sposobnosti svakog regruta koji je na regrutnom pregledu ocenjen za sposobnog ili sa smanjenom sposobnosti. Na kraju lekari daju svoje mišljenje za koji vid, rod, službu ili specijalnost ne bi trebalo odrediti regruta.

Oficiri rodova i službi ocenjuju svakog regruta pomoću psihometrijskog ispitivanja na testovima i razgovora sa svakim od njih. Pomoću testova kod regruta se određuje: stepen opšte inteligencije — nezavisno od stečene opšte naobrazbe; sposobnost za tehniku i mehaniku; tačnost i brzina zapažanja; stepen opšte naobrazbe; poznavanje jezika; temperamenat i karakterne osobine. Kroz razgovore i direktan kontakt između ocenjivača i regruta mogućna je ocena posebnih aspekata ličnosti, gde se na osnovu predloga lekara, postignutih rezultata na testovima, želje regruta i ličnih utisaka ispitivača utvrđuje za koje ga rodove, službe i specijalnosti treba predložiti. Svaki regrut predlaže se za tri roda ili službe, a unutar ovih za dve specijalnosti. Ovako prikupljeni podaci sa predlozima na prvoj selekciji regruta unose se u odgovarajuću regrutnu evidenciju, na osnovu čega se raspoređuju u nastavne centre za obuku.

Regrut se upućuje na služenje vojnog roka u godini u kojoj navršava 21. godinu života. Regruti se pozivaju triput godišnje (svaka 4 meseca) u nastavne centre gde prolaze određeni program obuke. Na početku osnovne obuke vrši se njihova druga selekcija prema sposobnostima kojom prilikom se svaki regrut definitivno određuje u jedan rod i specijalnost koji su predloženi na prvoj selekciji. Drugu selekciju vrše oficiri nastavnih centara na osnovu ocena sa prve, razgovora sa regrutima i analitičke ocene komandira odeljenja koja obuhvata fizičke kvalitete regruta, uspehe postignute u nastavi, zalaganje u službi itd. Po završenoj obuci u nastavnom centru regruti se raspoređuju u jedinice i ustanove na formacijske dužnosti.

Zakonom od 18. februara 1963. godine smanjen je vojni rok u Italiji na 15 meseci za kopnenu vojsku i ratno vazduhoplovstvo, dok za ratnu mornaricu iznosi 24 meseca. Međutim, tom smanjivanju kadrovske roka treba da se pristupi tek u toku 1965. godine (*Rivista militare*, april 1963. godine, str. 541 — Vidi *Vojno delo* br. 3/1963, str. 113).

⁵ Vojni organ za regrutne poslove u srezu i okrugu. — Prim. R. S.

I u *Francuskoj* regrutovanje proizilazi iz zakona o opštoj vojnoj obavezi po kome regrutovanju podležu sva muška lica u godini u kojoj navršavaju 20 godina života. Regrutovanje sprovode upravni i izvršni organi. Upravni organi su: upravni organi u centralnoj administraciji i centralni ured za regrutovanje u Parizu, a izvršni: direkcija za regrutovanje o oblastima, uredi za regrutovanje u podoblastima, uredi za regrutovanje u kolonijama i regrutne komisije u prefekturama.⁶ Regrutovanje se vrši na osnovu regrutnih spiskova koji se vode u prefekturama.

Slično onom u Italiji, i u *Francuskoj* je administrativni deo regrutnih poslova odvojen od procedure odabiranja regruta za vidove, rodove i specijalnosti. U ovu svrhu postoje dva organa koji obavljaju regrutovanje: regrutne komisije koje su civilne ustanove i centri za regrutovanje i odabiranje u sastavu vojnih oblasti. Regrutna komisija se sastoji od više predstavnika vojne i civilne vlasti, a u njoj učestvuju: a) kao predsednik: prefekt ili jedan član prefekture; b) kao članovi: predstavnika sreskog saveta, predstavnika kantona⁷ gde se pregled obavlja, jedan general ili viši oficir koga odredi vojna oblast, dva vojna ili civilna lekara.

Pored toga, postoji lekarska komisija od tri vojna lekara koja na molbu regruta obavlja specijalne preglede.

U nadležnost regrutne komisije spadaju poslovi administrativno-upravnog postupka i ocena fizičke sposobnosti za vojnu službu.

U okviru administrativno-upravnog postupka regrutna komisija rešava molbe, žalbe i predstavke koje podnose regruti ili članovi njihove porodice, odlučuje o odgađanju ili oslobađanju od vojne obaveze i definitivno odlučuje o spiskovima regruta za dotičnu godinu koji se više ne mogu menjati.

U oceni sposobnosti za vojnu službu regrutna komisija, na osnovu nalaza lekara i u prisustvu zainteresovanog regruta, rešava o njegovoj fizičkoj sposobnosti, razvrstavajući sve regrute u četiri kategorije: sposoban za vojnu službu, sposoban za pomoćne službe, privremeno nesposoban i nesposoban. Pošto regrutna komisija završi administrativno-upravne poslove, pristupa gruboj trijaži u pogledu ocene sposobnosti i sve materijale za regrutovanje predaje centrima za odabiranje regruta koji preuzimaju njihovu obradu u medicinskom i psihometrijskom pogledu.

Odabiranje regruta za sva tri vida oružanih snaga vrši u centrima preko cele godine kopnena vojska, i to u periodu između rada regrutne komisije i upućivanja regruta na služenje vojnog roka. Ostali vidovi daju pomoć u ljudstvu i tehničkim testovima.

Centri za odabiranje regruta opremljeni su najsavremenijim tehničkim uređajima koji omogućuju svestrano ispitivanje fizičke i intelektualne sposobnosti, sklonosti i drugih osobina svakog regruta. Rad u centrima organizovan je na lančanom sistemu koji omogućuje pregled 24 regruta u toku jednog dana. Pregled regruta u centru traje 2 do 3 dana, za koje vreme on prolazi kroz ulazni biro gde se proverava njegov identitet i gde se upoznaje sa vojnim propisima; zatim prolazi kroz opšti i specijalistički lekarski pregled i psihometrijsko ispitivanje.

⁶ U *Francuskoj* je to administrativna uprava nad teritorijom jednog okruga (departmana) na čijem se čelu nalazi prefekt; međutim, to može da znači i upravu policije u jednom gradu.

⁷ U *Francuskoj* odgovara veličini jednog sresa, odnosno to je administrativna jedinica između našeg sresa i opštine. — Prim. R. Š.

Na opštem lekarskom pregledu prvenstveno se vrši opšte medicinsko ispitivanje (određuje se eventualni istorijat bolesti), u toku koga se moraju pomenuti svi raniji lični ili nasledni nedostaci, razne bolesti, ranjavanja i slično, zatim se vrši laboratorijsko ispitivanje krvi, mokraće i dr. i na kraju pregled srca, pluća, mišića i ostalih organa.

Kod specijalističkog lekarskog pregleda koriste se najsavremeniji tehnički uređaji za pregled i merenje kapaciteta pluća, za ispitivanje otkucaja srca, oštine vida i sluha, refleksa i uravnoteženosti, za otkrivanje daltonizma i otpornosti prema zaslepljenosti itd.

Podaci tako prikupljeni na lekarskim pregledima i rezultati ispitivanja pružaju tačnu sliku fizičke sposobnosti svakog regruta i sa tog stanovišta omogućuju pravilno odabiranje za vidove, rodove, službe i specijalnosti.

Kod psihometrijskog ispitivanja, koje se obavlja pomoću testova i ličnog razgovora, određuju se stepen inteligencije, sklonosti i druge osobine svakog regruta. Ispitivanje se vrši na više vrsta testova, među kojima su: psihološki testovi kojima se ispituje stepen inteligencije, sposobnost za određivanje vremena i prostora, mehaničko shvatanje stvari, tumačenje vizuelnih podataka, moć opažanja itd.; specijalni test kojim se ocenjuje sposobnost shvatanja Morzeove azbuke; mehanički testovi kojima se ispituje poznavanje mehanike, elektro i radio-tehnike, automobilske tehnike itd.; specijalni testovi za ispitivanje opšte naobrazbe, poznavanja jezika, matematike itd.

Posle ovih ispitivanja svaki regrut razgovara sa specijalistom za odabiranje koji treba da poznaje potrebe armije u odnosu na fizičke i psihičke osobine pojedinih regruta. Na kraju tog razgovora specijalista za odabiranje ubeležava u dokumente regrutne evidencije svoja zapažanja i u zaključku daje tri predloga za rodove, službe i specijalnosti prema ispoljenim sposobnostima regruta.

Iako centri za odabiranje regruta rade po najsavremenijim metodima, u njima se obavlja smo prva faza određivanja rodova, službi i specijalnosti-takozvano predodabiranje. Druga faza, tj. konačno određivanje regruta u rodove, službe i specijalnosti obavlja se u nastavnim centrima za obuku posle njihovog stupanja na služenje vojnog roka.

Regruti se pozivaju na služenje vojnog roka nekoliko meseci po izvršenom odabiranju u regrutnim centrima. Prethodno se upućuju u nastavne centre vidova i rodova vojske gde se u toku prvih nedelja obuke konačno raspoređuju u jednu od ranije predloženih specijalnosti. Ovaj zadatak poveren je komandirima četa i psiholozima (u svakoj četi nalazi se po jedan psiholog) — na primer, u mornaričkom nastavnom centru. Snabdeveni podacima iz centra za odabiranje, ove starešine (uz pomoć komandira vodova i odeljenja) prate razvoj svakog regruta kroz praktično zanimanje u opštem delu obuke i posle nekoliko nedelja definitivno utvrđuju u koji rod, službu i specijalnost treba rasporediti svakog regruta.

Komandiri četa i psiholozi podnose tada svoje predloge rukovodiocu nastave kojom prilikom ga upoznaju sa rezultatima svih ispitivanja i perspektivom razvoja svakog regruta. Rukovodilac nastave, na osnovu ovih predloga i armijskih potreba, raspoređuje regrute po specijalnostima po kojima će i produžiti obuku u nastavnom centru i biti raspoređeni (po završenoj obuci) u jedinicama i ustanovama.

Posle II svetskog rata i *Sjedinjene Američke Države* su uvele opštu vojnu obavezu kojoj podležu sva muška lica u periodu od 18 (dobrovoljci od 17) do 26 godina života, a lekari i zubari do 28 i 35 godina života.

Organizacija regrutovanja u SAD je samostalna organizacija i njen je rukovodilac neposredno odgovoran predsedniku SAD. Osnovni zadatak organizacije regrutovanja jeste da, održavanjem u ažurnosti spiskova potencijalnih ljudskih efektiva, osigura ljudstvo za popunu vidova oružanih snaga u određenoj jačini.

Celokupna organizacija regrutovanja u SAD je na civilnoj osnovi i obuhvata nacionalno sedište (štab) regrutne organizacije, državna sedišta (štabove) i lokalne regrutne komisije sa nizom savetodavnih komiteta, apelacionih organa, savetodavaca, sanitetskih savetnika itd. Vojna lica pojavljuju se samo u nacionalnom i državnim štabovima, dok ih u nižim organima nema. Većina lica koja rade na regrutovanju ne prima platu za ovaj posao već ga obavlja iz patriotskih pobuda. Time je regrutovanje postavljeno na vrlo široku osnovu i angažuje veliki broj ljudi raznih profesija.

S obzirom na ovakvu organizaciju regrutovanja u SAD i njeni se zadaci, posebno regrutnih komisija, razlikuju od onih u nekim drugim zemljama. Regrutne komisije u SAD imaju zadatke da upisuju i razvrstavaju regrute i da ažurno vode evidenciju — spiskove upisanih.

Razvrstavanje se vrši po grupama, podgrupama i fizičkim sposobnostima. Kod razvrstavanja po grupama i podgrupama izdvajaju se: grupa raspoloživih regruta za upućivanje u armiju, grupa na služenju vojnog roka, grupa lica koja odgađaju službu, grupa lica oslobođenih službe itd., dok podgrupe obuhvataju razne kategorije regruta, kao: đake, studente, poljoprivrednike, vladine funkcionere, lica bez dece i slično. U razvrstavanju regruta po oceni fizičke sposobnosti regrutnim komisijama pomažu sanitetski savetnici (lekari) kojih ima po dva na svaku komisiju. Ovom prilikom vrši se samo gruba trijaža i izdvajaju se oni koji imaju teže fizičke nedostatke zbog kojih se oslobađaju vojne obaveze. Svi ostali poslovi u vezi sa regrutovanjem obavljaju se po stupanju regruta na služenje vojnog roka.

U SAD regrut se upućuje na služenje vojnog roka tek pošto napuni osamnaest i po godina (dobrovoljci 17). I kod upućivanja regruta postoji specifičnost u SAD u odnosu na druge zemlje. Dok se kod većine zemalja regruti upućuju po unapred određenom planu i naređenju ministarstva odbrane, upućivanje regruta u SAD vrši se na osnovu trebovanja pojedinih vidova oružanih snaga. Trebovanje se dostavlja nacionalnom štabu regrutne organizacije kao brojna kvota koju ovaj razrezuje na državne štabove, a ovi na lokalne regrutne komisije. Regrutne komisije u određenom roku upućuju regrute u prijemne stanice (regrutne cetre) gde se vrši prva selekcija regruta, takozvani pretprijemni pregled.

Pregled regruta u prijemnim stanicama obavlja se na najsavremeniji način. Regruti prolaze kroz detaljno medicinsko i psihometrijsko ispitivanje radi ocene fizičke i psihološke sposobnosti i predlaganja za rodove, službe i specijalnosti u oružanim snagama. U oceni fizičke i psihičke sposobnosti SAD imaju prilično oštar kriterij, tako da prilikom ove selekcije otpadne i do 40% regruta — kao fizički nesposobni i mentalno zaostali za službu u oružanim snagama.

Po završenom pretprijemnom pregledu u prijemnim stanicama re-

gruti se upućuju u nastavne centre vidova i rodova vojske gde im se u toku obuke definitivno određuje rod i specijalnost. Po završenom programu obuke u nastavnim centrima regruti se raspoređuju u jedinice i ustanove na formacijske dužnosti.

Iz navedenih nekoliko primera vidi se da savremene armije postavljaju pred organizaciju regrutovanja sve složeniji zadatak. Razvoj tehnike i savremeni uslovi ratovanja zahtevaju danas daleko precizniji rad na odabiranju regruta prema fizičkim i psihičkim sposobnostima nego što je to bilo ranije kad se čitav taj proces odvijao u regrutnoj komisiji. U vezi s tim većina zemalja, zavisno od ekonomskih, kadrovskih i drugih uslova, napušta klasični način regrutovanja i uvodi savremene naučne metode u regrutovanju i odabiranju regruta za vidove, rodove, službe i specijalnosti.

U razvoju organizacije regrutovanja javlja se tendencija kod izvesnog broja zemalja da se regrutovanje vrši u više faza i da se administrativno-tehnički deo poslova odvoji od vojnih organa, a da se konačan raspored regruta na rodove, službe i specijalnosti izvrši u toku obuke — pošto stupe na sluzenje vojnog roka.

Izvođenjem regrutovanja u više faza omogućen je temeljitiji pregled i bolja selekcija regruta, odnosno bolja podela zadataka između vojnih i organa civilne vlasti. Pri odvajanju administrativnog dela regrutnih poslova od vojnih organa i njegovom prebacivanju u nadležnost organa mesnih vlasti na terenu, ove dobijaju zadatak da rešavaju sva pitanja u pogledu evidencije regruta, odgađanja služenja vojnog roka, oslobađanja od vojne službe, zatim u pogledu molbi i žalbi, načelne ocene sposobnosti za vojnu službu itd. Ovakvo pripremljene poslove oko regruta mesne vlasti predaju vojnim organima gde se u drugoj fazi ispituje fizičko i psihičko stanje regruta i vrši izbor za vidove, rodove i specijalnosti.

Obuka u rukovanju savremenom tehnikom zahteva od vojnika, pored fizičkih, i sve veća umna naprezanja. Zavisno od tehničkih dostignuća u pojedinim vidovima, rodovima, službama i specijalnostima, za savlađivanje obuke potrebne su veća ili manja opšta naobrazba, inteligencija i sklonost. Da bi se u ovom pogledu zadovoljile potrebe savremene armije, zadatak je regrutovanja da izvrši pravilno odabiranje regruta za vidove, rodove, službe i specijalnosti u kojima će oni sa najvećim uspehom savladati obuku. U dosadašnjoj praksi nekih zemalja pokazalo se da se, čak i uz primenu najsavremenijih metoda u odabiranju regruta, ovi uslovi ne mogu potpuno obezbediti. Kroz psihometrijska ispitivanja i najsavremenijim uređajima može se dobiti samo opšta orijentacija u pogledu vrednosti pojedinih regruta, dok se njihove bliže sklonosti za konkretnu specijalnost mogu otkriti jedino kroz praktična zanimanja (obuku). Iako ovakav metod daje najpotpuniju sliku o svakom čoveku i obezbeđuje najbolji izbor za rodove, službe i specijalnosti, on ima i ozbiljnih nedostataka u pogledu planskog stvaranja rezervi za teritorijalnu popunu ratne armije. Stoga je i neprihvatljiv za zemlje sa malim ljudskim potencijalom. Sa metodom konačnog odabiranja regruta za rodove, službe i specijalnosti posle stupanja na sluzenje vojnog roka za sada se susrećemo samo kod nekih većih zemalja, na primer, SAD, Italije i Francuske, dok je priličan broj zemalja još uvek zadržao metod konačnog odabiranja regruta za rodove, službe i specijalnosti u toku samog regrutovanja, tj. pre stupanja na sluzenje vojnog roka.

R. Š.

ПСИХОЛОШКИ ШОК И ПРИПРЕМА ВОЈНИКА ЗА НУКЛЕАРНИ РАТ

Мада се већ дуже време у стручној војној литератури готово свих земаља разматрају стратегијски, тактички и организацијски аспекти евентуалног нуклеарног рата, тек се у последње време посвећује већа пажња психолошким аспектима будуће борбе — понашању војника у условима евентуалне употребе и стварног дејства нуклеарног оружја и њиховој психолошкој припреми за нова оптерећења која ће им та будућа борба наметнути. Два чланка¹ која смо изабрали да прикажемо баве се управо том проблематиком — један излаже западна гледишта о понашању војника у нуклеарном рату, а други, на бази једне шире дискусије у совјетској војној штампи, износи предлоге за психолошку припрему војника за такав рат.

Аутор првог чланка, иначе војни лекар америчке армије, у својим разматрањима полази од поставке да ће свака нуклеарна експлозија представљати за војника који се буде налазио у близини ње праву катастрофу и да ће код њега изазвати психолошки шок чији ефекат није до сада довољно процењен. Да би били у стању да реално и успешно планирају борбена дејства, старешине и војно-медицинско особље морају знати како овај изненадни и снажан доживљај утиче на психу војника и каква се реаковања код њих могу очекивати

¹ *Psychological Shock, a problem of command*, by Lieutenant Colonel William A. Boyson, *Military Review*, САД, март 1963. и генерал полковник В. Ф. Голубко, *Новое оружие и психологическая подготовка*, Красная Звезда, СССР, 26. августа 1962.

с обзиром на изненадност експлозије, њену велику жестину, материјално разарање читаве околине и поремећај личних односа и саме војне организације чиме се карактерише дејство нуклеарног оружја. Утицај тог дејства протеже се на све аспекте једне јединице: командовање, везе, снабдевање, санитарско збрињавање и, што је најважније, њен задатак. Индивидуално и групно реаговање војника на нуклеарну експлозију варираће, по мишљењу аутора, управо пропорционално са њиховим удаљењем од нулте тачке. Слаба видљивост, велика растреситост, умор и глад, затим неактивно руковање, изгубљене везе и раније излагање дејства те експлозије појачавају још више ово реаговање. Ако је још нуклеарно дејство повезано са хемијским и бактериолошким, уништење појединаца и читавих јединица, како физичко тако и психичко, биће тим веће.

Мада су примери великих катастрофа, у миру и у рату, које су изазвали природа или људи, исцрпно проучени и документовани, мало је било таквих катастрофа у рату које би по свом опсегу и последицама могле да се упореде са онима које изазива дејство нуклеарног оружја. Аутор, као пример, наводи катастрофу америчког носача авиона *Liscome Bay* у II светском рату, који је погођен торпедима јапанске подморнице потонуо за мање од два минута, тако да је од 900 људи — чланова посаде преживело само њих 40. Преживели, од којих већина није имала уопште

спољне озледе, нису могли да се поврате у нормално стање неких 13 дана. Њихова реаговања су била спора, нису показивали никакву иницијативу, па чак нису међусобно ни разговарали. За то време били су некорисни за било какву акцију.

Може се очекивати, истиче аутор, да ће хаотична средина коју ће створити изненадно и масовно разарање у нуклеарном рату изазвати врло јака психолошка реаговања код појединаца. Нека се од њих могу јавити пре, нека за време, а нека опет тек после катастрофе, али су главни *страх* и *паника*. Страх може да буде емоција која највише онеспособљава људе. При томе се губи појам о значају догађаја и ако је било каква акција и могућна, она ће, уопште узев, бити неефикасна или неадекватна јер људи нису у стању да јасно резонују и просуђују ствари. Ефекат страха, по мишљењу аутора, раван је ефекту заразне клице. Ако је доза довољно јака, она може савладати и онеспособити човека. Осим тога, и мале дозе страха које се дуже време сакупљају у индивидуи, у условима кад нема могућности за одмор или психичко олакшање, испољавају скупи утицај и могу чак и одличног војника или елитну јединицу, полако али сигурно, онеспособити за ефикасну борбу. Треба имати на уму и то да је страх заразан, да се шири брже од било које друге заразе, да нема инкубациони период и да не ствара ни имунитет код својих жртава. Међутим, поред свих тих негативних утицаја, страх, по мишљењу аутора, не треба сматрати потпуно непожељном емоцијом. Извесну дозу страха осећа сваки појединац у борби, без обзира на појединачне изјаве о супротном. И страх и стрепња су потребни ради изазивања реакције — агресивних осећања неопходних у борби, без којих не би били могући јуначки подвизи, па чак ни даље вршење дужности у тешким условима.

Паника је често продукт страха. Многи научници, истраживачи и разни аутори дошли су до убеђења да је класична паника која се карактерише бекством, супротно раширеном мишљењу, редак феномен. До такве панике, сматра аутор, долази у периоду који непосредно претходи катастрофи која се очекује. Појединац се тада осећа ухваћен у замку неке предстојеће стварне или имагинарне опасности којој се он, било као појединац или као члан групе, не може да супротстави. Тада је, тврди овај амерички аутор, његово једино средство за отклањање опасности моментани бег. Оваква паника ствара заразан рефлекс бекства који се страховито брзо шири на друге тако да човек личи на примитивца сједећеног приликом бекства са својим стадом.

У вези са нуклеарном опасношћу могу се, по мишљењу аутора, очекивати неколико специфичних врсти панике. Прва је *паника предосећања*; у ствари ради се о некој врсти све веће психичке напетости изазване некаквом неизвесном (мистериозном) опасношћу; та напетост се теже подноси него сама опасност. Човек није у стању да дуго подноси неизвесност која на њега толико делује да он почиње да предвиђа разне врсте мистериозних опасности. Да би се ослободила тих стрепњи, индивидуа почиње да провоцира баш оне опасности којих се боји, стварајући тиме један феномен који може постати основа индивидуалног јунаштва на бојишту. Што је нарочито чудно, оваква врста панике јавља се чак и после нуклеарне експлозије. После првог шока изазваног експлозијом, наилази један период пометње, покушаја враћања индивидуе у реалност, којим доминира жеља да се избегне даља опасност — нова експлозија. Долази до тзв. периода трауматске деперсонализације (пометња и неизвесност удружене са губитком осећања индивидуалности) која ће, по мишљењу аутора, проуз-

роковати код индивидуе ерупцију опасних жеља да започне стварну борбу са судбином, и то не у жељи да је надвлада, већ да се растерети огромне количине акумулираног страха. Аутор сматра да се из овога може извући важан закључак: морају се унапред припремити планови за коришћење ове огромне количине нагомилане емоционалне енергије за испуњење задатка јединице, а не за растерећење те енергије у виду „обрачуна са судбином“.

Друга врста је тзв. *условљена паника* која се карактерише стањем сталне несигурности. Многи људи знатно теже подносе неизвесна предосећања и сталну мобилизацију пажње него стварну опасност. Најискуснији посматрачи понашања људи у борби тврде да се „ледени страх“ или неактивност најчешће манифестује паничном реакцијом, а не реакцијом бекства. С. А. Маршал назива тај страх — кад захвати групу људи — „масовним шоком“; у ствари то се стање карактерише инерцијом, парализом личности, дезинтеграцијом групе и одсуством свести код појединаца о групној одговорности. Оваква реаговања могу се очекивати после сваке нуклеарне експлозије. Људи захваћени оваквим страхом, мада физички неопштећени, представљају стварне болеснике којима је потребна евакуација. Они се најбоље могу опоравити у посебним установама близу борбене зоне, после дужег и стрпљивог третмана под лекарским надзором.

Решење проблема психолошког шока може се, по мишљењу аутора, постићи ако старешине и санитетски официри схвате важност овог проблема, ако се предузму потребне превентивне мере у обуци и борби за смањење психолошких губитака и ако команданти схвате да ће и преживели из јединице у близини нуклеарне експлозије претрпети психолошки шок у извесном степену, те предузму мере да се та јединица брзо замени.

Од преживелих се релативно дуже време не може очекивати ефикасно дејство, без обзира на њихову обученост и физичку издржљивост. Исто тако, због оскудице у времену, не може се ни опорављање преживелих препустити природном току.

Аутор сматра да никакве нове ни нарочите превентивне психолошке мере нису потребне ни у обуци ни у борби. У ствари, најважније превентивне мере су старе колико и историја ратова и биле су исто тако важне раније као што су и данас. Ефикасност преживелих после нуклеарне експлозије најбоље ће се моћи мерити по њиховом моралу, способности комуницирања и по квалитету њихових преживелих старешина, с тим што ће висококвалитетно, функционално руковођење представљати основу даљег опстанка тих људи. Своју моралну снагу, виталност и енергију старешине морају пренети на групу, морају је поново убедити у потребу за даљом борбом и идентификовати се као интегрални део те групе. Дobar морал је изванредно важан за кохезију и ефикасност сваке групе и најбоље се подиже и одржава добрим руковођењем. Командант мора да користи до максимума своју довитљивост и расположива средства како би одржао висок морал код јако распршених малих група на нуклеарном бојишту. Исто тако значајне проблеме у погледу морала људи, представљаће и одржавање покретачке снаге код малих група после извршења задатка, као и избор јединице за извршење специфичних задатака, с обзиром на то што ће бити тешко одредити однос те јединице према другим јединицама. Самим тим и координација групне активности представљаће за извесно време јако тежак задатак. Овакве се ситуације, по ауторовом мишљењу, не могу створити на вежбама већ се морају предвиђати, а решење брижљиво разрадити много пре борбе, узимајући у обзир вероватне прекиде у руково-

ђењу и систему веза. Такође се морају ревидирати постојећа (и скоро искључива) гледишта о задацима који се додељују већим јединицама: батаљонима, бригадама и дивизијама. Будуће планирање треба да обрати детаљну пажњу на релативно мале групе преживелих, па чак и на појединце.

У закључку чланка аутор истиче да постоји потреба за развојем концепције о додељивању дугорочних задатака свим јединицама; при томе се морају дати потребни детаљи, односно потребне смернице за дејство малих група преживелих после нуклеарне експлозије. Овим се поставља тежиште на руковођење малим јединицама и уједно захтев да сваки појединац буде тако обучен да иницијатива и самопоуздање буду код њега израђени до тог степена да може испунити дугорочне задатке, дејствујући било у саставу неке мале групе било појединачно. Сем тога, и постојећа војномедицинска ратна доктрина мора да се поново размотри како би се могли успешно спровести евакуација, лечење и опорављавање великог броја војника захваћених психолошким шоком. На крају аутор подвлачи да ће успех једног старешине на нуклеарном бојишту бити управо пропорционалан његовој ранијој припреми за психолошки шок изазван нуклеарним оружјем и схватању његових последица.

У другом чланку аутор, заменик команданта ракетних јединица Совјетске армије, разматра психолошку припрему војника за нуклеарни рат. У почетку, он наводи да појединац у току борбе трпи више оптерећења у једном дану него годинама у мирно доба и да доживљава пуно разних опасности, неочекиваних обрта, брзих промена ситуације — што све захтева максимално залагање његових моралних и физичких снага. У нуклеарно-ракетном рату биће у том погледу неколико пута теже него у последњем светском рату. Војници морају

бити припремљени на нуклеарне експлозије и радиолошку контрминацију, да извршавају истовремено своје борбене задатке, показују вољу за победом, за подвиге, потребну чврстину и храброст.

Психолошка снага совјетског војника заснива се, по мишљењу овог аутора, на његовом идејном убеђењу и дубокој привржености својој земљи, потпуном разумевању правичног и племенитог циља Совјетске армије и историјске улоге коју она врши. Буржоаски војни стручњаци, тврди он, прецењују издржљивост војника на Западу са прилично скепсе и сматрају да ће 25% оних који буду подвртнути дејству средстава за масовно разарање изгубити одмах способност правилног расуђивања, да неће бити способни да се крећу већ ће хистерично плакати извесно време. Што се тиче становништва САД, амерички стручњаци категорично тврде да нуклеарни рат може у корену разбити веру народа у економску моћ земље, у њено руководство и у идеје којима се нација руководи.

Ракетно — нуклеарно оружје изазвало је дубоке промене у условима борбе и поставило у већу зависност успех борбених дејстава од психичких особина људи, од тока психичких процеса и оних психолошких стања у којима се људи могу наћи. Ефикасност савременог оружја и борбених возила зависи не само од њихових техничких карактеристика, већ на првом месту од психе бораца који рукују овом техником. Војник мора да влада не само техником, већ и својим понашањем, што је могуће само људима јаке воље који се одликују чврстином, стрпљивошћу, мирноћом, потпуном самоконтролом и хладнокрвношћу. Такви психолошки квалитети омогућавају човеку да ефикасно делује.

Из наведених разлога аутор сматра да је војна психологија дужна да испитује и даје своје препоруке

за психолошку припрему не само војника, већ и малих борбених колектива — послуга и посада. Ради проучавања фактора који карактеришу психологију савремене борбе, потребно је заједничким напорима научника и практичара изводити специјалне опите, извући закључке и дати препоруке војницима. Аутор наводи да се сви они који су учествовали у дискусији овим проблемима у листу „Краснаја звезда“ слажу да сваког официра треба наоружати психолошким знањима како би их стваралачки могли да примени у пракси. Постоји предлог да се у програм борбене обуке Совјетске армије унесе посебан раздео психолошке припреме, али се аутор са тим не слаже, већ сматра да би било боље да се програм обуке допуни задацима о развијању одређених психолошких особина (квалитета) код војника, тј. при сваком предмету или теми треба указати шта је неопходно васпитати код војника при његовој обуци. За старешине — подофицире и официре — могу се предвидети посебне лекције из те области.

Да би се војници обучили да контролишу своје понашање у рату, треба да што је могуће боље упознају услове борбе. Није тајна да постоје плашљиви, неодлучни, непажљиви, несретни и слаби људи. Њима треба помоћи да се ослободе тих мана, али се то не може постићи само речима. Стога аутор сматра да није довољно упознати војнике са тактиком, непријатељевим оружјем и тешкоћама које их чекају у борби, мада је и то важно, већ им треба усадити потребне квалитете редовним понављањем акција које их развијају. Једном човеку можемо сваког дана говорити: „Буди одважан, буди храбар“ па да он ипак остане кукавица. Само сталним приморавањем човека да изводи радње помоћу којих може да савлада страх, могуће је, по мишљењу аутора, да се он и потпуно уклони. То исто важи и за развијање других моралних и бор-

бених квалитета код војника. Ово аутор илуструје једним примером са вежбе у форсирању реке коју су тенкови прелазили на једном месту, а пешадија на другом. Два војника, пошто су заостали, попели су се на тенк који се близу њих зауставио и тако прешли хладну реку уместо да су то учинили гажењем како је било предвиђено. Руководилац вежбе им је наредио да се врате и пређу реку гажењем. Циљ вежбе био је да војници овладају потребним вештинама ради савлађивања водене струје, кретања преко стрмих обала, односно да савладају страх од воде. Никакво причање, чак ни најдетаљније, нити визуелне представе, не могу помоћи војницима да науче како се савлађује водена препрека.

Старешине који дозвољавају пропусте у борбеној обуци и прибегавају упрошћавању ствари чине лошу услугу својим војницима. Они заборављају да су и највеће тешкоће приликом вежби још увек далеко од оних које људе очекују у стварној борби.

Треба сваку прилику искористити ради обуке војника у ономе што се од њега у рату може тражити. У борби је човек обузет мање или више осећањима опасности и страха које умногоме утичу на извршење тежих и сложенијих задатака. Међутим, тај утицај различито делује на разне људе. Војник може да задржи борбену способност ако је идејно чврст и ако је овладао потребним вештинама за брзу и правилну употребу борбене технике. Тако, на пример, по мишљењу аутора, ако су покрети при пуњењу, нишањењу и опалјивању оружја израђени до аутоматизма, тада у жестини борбе неће доћи до спорадичне ватре.

Искуства из II светског рата показују да је дисциплина најбоље средство за сузбијање страха. Човек код кога је послушност постала навика, који организује свој живот по одре-

ђеном плану, мање подлеже страху него човек који води неуредан живот. Из тога произилази, тврди аутор, да се појачавање дисциплине може сматрати најпоузданијим предусловом за победу у будућем рату. Приликом развијања високих морално-борбених квалитета код војника неопходно је систематско деловање на целокупну психолошку структуру борца, на његов ум, осећање и вољу. Тек тако ће се добити дубоко убеђен и свестрано припремљен војник за савремену борбу.

Неопходна је тесна веза између политичког васпитања и психолошке припреме. С тим у вези аутор наводи да се од младих војника понекад може чути следеће: „Шта ја, војник, могу да урадим у будућем рату? Кад почне рат, са даљине од хиљаду и више километара полетеће ракете са нуклеарном главом која ће решити све. Стога треба развијати нов вид оружја, тј. стварати већи број ракетних јединица“. Оваква изјава одражава неправилно мишљење о улози

човека, нове технике и „старих“ родова војске у савременом рату; оно демобилизира људе и наводи их на пасивност.

У осврту на литературу о војној психологији, аутор наводи да је у последње време у СССР-у изишло неколико књига посвећених питањима војне психологије, али да оне не могу у потребном обиму да задовоље потребе старешина и политичких радника. „Нама су, каже овај аутор, потребна дела на научној основи — књиге, брошуре, чланци, засновани на богатом материјалу из армије — која ће помоћи старешинама да развијају код потчињених смелост, иницијативу, решеност, сналажљивост, посматрачки дар и др. Психолошка припрема војника мора да има дубоку научну основу, да прожима целокупни процес обуке и службу војника. Овом припремом се морају бавити не само појединци, већ целокупан официрски састав.“

Р. А.

NACIONALNA ODBRANA SAVEZNE REPUBLIKE NEMAČKE

Nacionalna odbrana je privlačna tema za zapadnonemačke autore koji je češće razmatraju i sa raznih aspekata. Neki od tih članaka prikazani su i u našim vojnim časopisima.¹ U ovoj godini objavljena su na tu temu opet dva interesantna članka,² u kojima se ta odbrana sagledava svestranije, s obzirom na svoje mesto, ulogu, značaj, zadatke, organizaciju, obim, dosadašnja postignuća i ciljeve koje bi trebalo da ostvari — prirodno u sklopu celovite odbrane SR Nemačke.

Pod nacionalnom odbranom SR Nemačke, kako to ističe autor drugog članka, ne treba shvatiti militarizovanje čitave zemlje niti naoružavanje naroda radi produženja otpora kad ga jedinice na frontu više ne mogu pružiti ili borbe protiv neprijatelja na teritoriji kojom bi eventualno ovladao. Prema tome, to nije oživljavanje neuspelih pokušaja iz II svetskog rata da se ponovnim organizovanjem neke vrste *Volkssturmes*-a³ i *Wehrwolfes*-a⁴ nastavi sa davanjem otpora okupatoru.

¹ Herbert Golc: *Odbrana od dejstava snaga malog rata*, *Vojno delo* br. 3/62, str. 82.

² Die Voraussetzungen für eine wirksame nationale Landesverteidigung, von Hans-Jörg Monitor, *Wehrkunde*, Z. Nemačka, br. 1/63. i Die Landesverteidigung in der Bundesrepublik, von Emil Schuler, *Revue militaire générale*, NATO, mart 1963.

³ Da bi organizovao poslednji otpor, Hitler je 18. oktobra 1944. god. pozvao *Folkssturm*, proširujući vojnu obavezu na mladiće od 16 god. starosti i na vojne islužbenike do 60 god. Pešadijske i oklopne divizije koje su na brzinu stvarane od njih, Himler je odmah ubacivao na ugrožene frontove. — Prim. S. P.

⁴ Vervolf je organizacija »dobrovoljaca« čije je organizovanje naredilo rukovodstvo nacional-socijalista u završnoj fazi II svetskog rata. Pošto nije naišla na odziv naroda, očekivanja su izostala. — Prim. S. P.

Nacionalna odbrana, kao deo opšte odbrane SR Nemačke, koja sem nje obuhvata i zajedničku odbranu u okviru NATO-a, treba da jedinicama NATO-a obezbedi operativnu slobodu, tako da se ove, prema mišljenju autora prvog članka, mogu posvetiti isključivo obuci i spremnosti za upotrebu. Snagama i sredstvima nacionalne odbrane treba u pozadini zemlje, tj. iza pozadnje granice korpusa I linije, štiti operativne jedinice NATO-a od dejstava neprijatelja i obezbediti im slobodno kretanje, a istovremeno zaštititi i civilno stanovništvo. To su dva osnovna zadatka nacionalne odbrane SR Nemačke. Za njihovo izvršenje nije dovoljna samo civilna organizacija, već je neophodna i vojna.

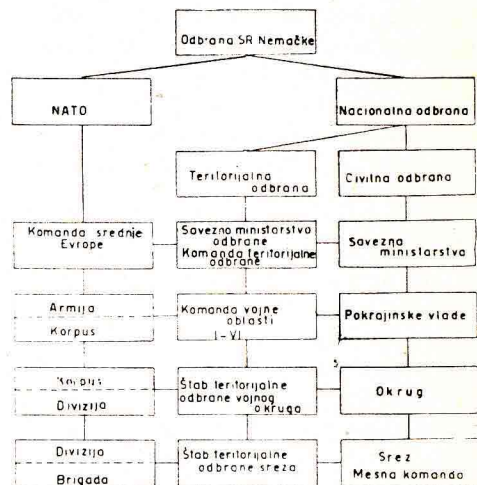
Potreba da se posebnom vojnom organizacijom nacionalne odbrane pomoćne civilna organizacija pojavila se u SR Nemačkoj još u toku II svetskog rata. Pod komandom komandanta tehničkih trupa obrazovana je (Wehrmachtshilfe) od dopunskih trupa sva tri vida oružanih snaga, a pri železničkim direkcijama postavljeni su opunomoćenici Vermahta. Efikasnost ovih mera pokazala se prilikom velikog vazdušnog napada na Berlin, 23. novembra 1943. godine, kada je komanda III vojnog okruga pokrenula 50.000 ljudi iz obližnjih garnizona, sa svim njihovim raspoloživim tehničkim jedinicama i, posle kraćeg vremena, normalizovala u gradu saobraćaj, snabdevanje vodom,

plinom i električnom energijom. Pod tajnim nazivom *Walküre*, ova vojna organizacija pripremala je i mere protiv eventualnog ustanka inostranih radnika kojih je tada bilo mnogo u Nemačkoj. Za borbu protiv eventualnih vazдушnih desanata postojale su, takođe, mnoge manje jedinice dopunskih trupa, stalno spremne za upotrebu.

Potrebe za ovakvom vojnom organizacijom su se posle rata još povećale tako da danas nacionalna odbrana SR Nemačke obuhvata *teritorijalnu odbranu*, kao nacionalnu vojnu organizaciju, i *civilnu odbranu*, odnosno civilnu zaštitu, kao civilnu organizaciju.

Teritorijalna odbrana. Komanda teritorijalne odbrane nalazi se neposredno pod generalnim inspektorom Bundesvera i ne ulazi u sastav NATO jedinica (*vidi šemu*). Pod njom se nalaze *komande vojnih oblasti* (ukupno šest) čije su teritorije usklađene sa administrativnom podelom Savezne Republike. Ove komande rukovode teritorijalnom odbranom na svojoj teritoriji, saraduju i održavaju vezu sa odgovarajućim organima civilne odbrane i komandama NATO, a pod njima se nalaze organi teritorijalne odbrane u vojnim okruzima. Ti organi zovu se *štabovi teritorijalne odbrane* i oni saraduju sa komandama korpusa i divizija, kao i sa načelnicima civilnih okruga kao predstavnicima civilne vlasti. Pod tim štabovima nalaze se *štabovi odbrane sreza sa mesnim komandama*. Delovanje teritorijalne odbrane je u velikoj meri decentralizovano tako da dolazi do punog izražaja upravo na nivou tih mesnih komandi, pri čemu one saraduju sa komandama divizija i brigada, kao i sa organima civilnih vlasti srezova i opština. Prema mišljenju autora članka u *Revue militaire générale*, posebna područja delatnosti teritorijalne odbrane su: služba osiguranja, lovačke jedinice, regulisanje saobraćaja, inžinjerijska služba, služba

veze, služba održavanja motornih vozila, naoružanja i druge tehničke opreme, logistika, transport, sanitetska služba, ABH-odbrana i protivvazдушna odbrana.

Šema organizacije odbrane SR Nemačke i saradnje civilnih i vojnih organa

Služba osiguranja obezbeđuje značajnije saobraćajne linije i objekte, postrojenja za snabdevanje i veze, aerodrome i radarske stanice od poduhvata raznih agenata, sabotera i »bandi«, kako ih ovaj isti autor naziva.⁵ Za taj zadatak predviđeni su grenadirski bataljoni teritorijalne odbrane za osiguranje koji moraju biti dobro obučeni u dejstvima noću, u šumi i u bliskoj borbi. U zadatak ovih bataljona spada i protivdesantna odbrana u zonama gde nema dovoljno NATO jedinica, kao i dejstvo protiv neprijateljevih oklopnih klinova koji bi eventualno prodrli u pozadinu.

Lovačke jedinice. Mada je putna mreža podeljena na vojne i civilne puteve, ipak saobraćaj na vojnim putevima može biti jako ometan masovnim (spontanim) pokretima civilnog stanovništva, koji se ne mogu uvek blagovremeno predvideti. Za pravilno

⁵ O zaštiti od ovakvih dejstava detaljnije se govori u članku prikazanom u *Vojnom delu* br. 3/62, str. 82 — Prim. S. P.

regulisanje ovakvih pokreta nisu dovoljne snage policije, pa makar one bile i ojačane snagama civilne odbrane. Stoga za obezbeđenje nesmetanih pokreta operativnih jedinica, teritorijalna odbrana raspolaže sopstvenim lovačkim jedinicama. Pošto postojeće ovakve jedinice neće biti dovoljne, razmatra se obrazovanje bataljona za upravljanje saobraćajem, koji treba da budu veoma pokretljivi i dobro opremljeni sredstvima radio-veze.

Regulisanje saobraćaja spada u nadležnost saobraćajnih komandantura koje za nemačke i savezničke jedinice regulišu železničke transporte i pokrete po putevima. Pri ovim komandanturama nalaze se predstavnici savezničkih jedinica, a one same su smeštene u sedištima saveznih železničkih direkcija. One ujedno sarađuju i sa štabovima teritorijalne odbrane kojima su u pogledu putnog saobraćaja i potčinjene. Na mestima gde se očekuju ukrštanja vojnog i civilnog saobraćaja, ove komandanture organizuju stanice za regulisanje saobraćaja. Svaka operativna jedinica uoči marša dobija od tih komandi »marškredit« (*Marschkredit*) na kome je označeno vreme kada treba da se koristi određeni put.

Inžinjerijska služba teritorijalne odbrane ima zadatak da brzo otklanja oštećenja, usled dejstva iz vazduha, na putevima i njihovim objektima, kao i u saobraćajnim centrima. U okviru ove službe već postoje pontonirski bataljoni za popravku oštećenih mostova, podizanje pomoćnih i pripremu obilazaka razrušenih mostova, kao i čete za podizanje skela. Pionirske jedinice postoje i kod obalske odbrane. Posebne mere predviđaju se na prelazima preko Rajne. Za održavanje železničkih pruga postoje železnički pioniri. U inžinjerijsku službu spadaju: vojna infrastruktura⁶, utvrđivanje i podizanje

postrojenja za saobraćaj i snabdevanje, zaprečavanje i priprema rušenja pojedinih objekata. Za ove zadatke postoje grupe zidara i zaprečne jedinice, objedinjene u pionirske bataljone teritorijalne odbrane. Ove jedinice poznaju dobro okolno zemljište, pa mogu pružiti trupnim pionirima dragocene savete i pomoć pri zaprečavanju, utvrđivanju, plavljenju zemljišta podesnog za upotrebu tenkova, i rušenju objekata pripremljenih za rušenje. Civilnoj odbrani mogu pružiti pomoć pri otklanjanju posledica velikih oštećenja i prilikom prirodnih katastrofa.

Služba veze. Ne treba posebno ni isticati da mirnodopske veze nisu dovoljne za potrebe rata, a, sem toga, izložene su i ratnim oštećenjima. Čak ni proširivanjem sadašnje mreže Bundesvera ne mogu se zadovoljiti sve potrebe. Organi teritorijalne odbrane moraju biti međusobno povezani posebnim vezama. Za to su potrebne specijalne jedinice, oprema i rezerve materijala, kako bi se mogle brzo otklanjati smetnje i oštećenja, kao i pripremati za onesposobljavanje ona postrojenja koja bi mogla pasti protivniku u ruke. Pri Komandi teritorijalne odbrane postoji viši načelnik veze pod čijom se komandom nalaze glavna komandantura veze, pojedine komandanture za upravljanje vezom i jedinice veze. Pri saveznoj pošti postoje posebni vojni organi za održavanje veze, dok se na glavnim čvorištima već podižu odgovarajuće mreže.

Služba održavanja motornih vozila, naoružanja i opreme je potrebna za ukazivanje pomoći operativnim jedinicama pri osposobljavanju njihove motorizacije, naoružanja i opreme. Da bi se iskoristile sve postojeće mogućnosti, štabovi teritorijalne odbrane treba da

hovo podizanje i održavanje spada u nadležnost nacionalnih organa, a potrebna finansijska sredstva obezbeđuje organizacija NATO iz priloga država-članica, koji se ubiraju po naročitom ključu.

⁶ Pod infrastrukturom se podrazumevaju svi objekti i postrojenja potrebni za mirnodopski smeštaj i život vojnih jedinica i ustanova. Nji-

raspoložu podacima o civilnim radionicama i skladištima rezervnih delova i guma kako bi ih mogli koristiti kada je potrebno. Slične mere preduzimaju se i kod drugih grana opreme, na primer, kod sredstava veze.

Logistika ostaje u nadležnosti nacionalnih organa koji treba da obezbede dovoljne materijalne zalihe do uspostavljanja prekomorskog dotura. Za snabdevanje operativnih jedinica i stanovništva potrebna su mnogobrojna mešovita skladišta, a za snabdevanje teritorijalnih ustanova i jedinica odgovarajući transportni kapaciteti. Snabdevanje pogonskim gorivom obavlja se kroz naftovodne cevi za čije održavanje postoje specijalne jedinice.

Transport. Transportnim sredstvima treba da se podmiruju prvenstveno logističke potrebe. Transportne jedinice teritorijalne odbrane mogu saobraćati sve do obala Atlantika. Kopnene transportne jedinice moraju biti opremljene radio-sredstvima. Na obalama mora, u malim lukama a i van njih (na slobodnoj obali) treba da postoje specijalna odbrana mora raspolagati hirurza pretovar. Posebne mere su potrebne za transport preko Rajne, na kojoj mogu biti porušeni postojeći mostovi

Sanitetska služba teritorijalne odbrane. Da bi mogla obavljati obimne zadatke usled pogoršanih higijenskih uslova, povećanog broja oboljenja kod civilnog stanovništva i velikog broja žrtava u rejonima katastrofa, teritorijalna odbrana mora raspolagati hirurškim grupama, motorizovanim sanitetskim ekipama, transportnim jedinicama za prevoz bolesnika i ranjenika, stanicama za transfuziju krvi, sanitetskim vozovima, sanitetskim skladištima i rezervnim bolnicama. Ovako organizovanom sanitetskom službom teritorijalne odbrane rasterećuje se sanitetska služba operativnih jedinica, a — u granicama mogućnosti — pruža pomoć

i civilnom stanovništvu. Pošto su sanitetski kadrovi potrebni i operativnim jedinicama i civilnom stanovništvu, neophodno je da se što racionalnije iskoriste.

ABH — odbrana teritorijalne odbrane raspolaze jedinicama za otkrivanje napada ovim sredstvima, za pružanje pomoći pogođenom ljudstvu i uklanjanje zatrovanosti. Jedinice moraju biti pokretne i raspolagati avionima i sredstvima radio-veze kako bi mogle pružati blagovremenu pomoć operativnim jedinicama i civilnom stanovništvu.

Protivvazдушna odbrana. Njene pasivne mere obavezne su za sva civilna i vojna lica, a sredstva aktivne odbrane nalaze se u nadležnosti divizija protivvazdušne odbrane Bundesvera i ne ulaze u sastav teritorijalne odbrane.

Teritorijalna odbrana, kao vojni deo nacionalne odbrane SR Nemačke, počela je posle rata da se izgrađuje još 1956. godine, jednovremeno sa stvaranjem Bundesvera kome je i poklanjana, sve do njegove izgradnje, glavna pažnja. Pošto je organizovanje predviđenih 12 divizija Bundesvera za NATO završeno, težište bi sada trebalo preneti na izgradnju teritorijalne odbrane. Mada je i na tom području dosta učinjeno, autor članka u časopisu *Wehrkunde* smatra da to ipak nije dovoljno, naročito zato što nedostaje odgovarajuće zakonodavstvo koje bi obuhvatilo čitavu organizaciju nacionalne odbrane. Prema njegovom mišljenju trebalo bi da snage teritorijalne odbrane iznose bar jednu četvrtinu ukupne jačine Bundesvera. Time bi od 500.000 njegovih pripadnika, na teritorijalnu odbranu trebalo da otpadne bar 125.000 ljudi, što bi stvorilo i potrebnu osnovicu za širi mobilizacijski razvoj. On ujedno smatra da bi pri organizovanju ove odbrane trebalo koristiti iskustva francuske teritorijalne odbrane, na čijem se čelu nalazi generalni inspektor, kao

i iskustva V. Britanije, Švajcarske i Švedske, gde se organizaciji teritorijalne odbrane posvećuje naročita pažnja.

Civilna odbrana. Ta odbrana je, prema mišljenjima autora oba članka, neophodan deo nacionalne odbrane. Civilnom odbranom se, kako kažu Švajcarci, ne može dobiti nijedan rat, ali se bez nje neizostavno mora izgubiti svaki. Organizovanje civilne odbrane i njena izgradnja ne mogu se preduzeti kad izbije rat, jer u savremenom ratu ne može funkcionisati ono što nije uigrano za vreme mira. Pošto je Bundesver zauzet drugim zadacima, ne može se računati na njegovo učešće u izgradnji civilne odbrane SR Nemačke. Ta organizacija mora imati takođe čvrsto rukovodstvo, svoje štabove i jedinice (*vidi šemu*), mada ne treba da bude militarizovana. Težište njenog rada treba da je orijentisano na srezove, koji moraju da računaju na sopstvene snage i sredstva. Ipak, i pri višim teritorijalnim organizacijama treba da postoje odgovarajuće pokretne snage i sredstva kako bi poslužile kao rezerva za hitno upućivanje na mesta gde se ukaže naročita potreba.

Prema mišljenju autora članka u časopisu *Revue militaire générale*, ljudstvo za potrebe civilne odbrane ne može se obezbediti na dobrovoljnoj osnovi, već se mora uvesti poput vojne, i *civilna obaveza* za sve sposobno ljudstvo koje nije angažovano u oružanim snagama. Ta civilna obaveza je, prema njegovom mišljenju, istovremeno i najefikasnije sredstvo državno-političkog vaspitanja kako bi se shvatilo da, pored prava, postoje i obaveze građana.

Civilna odbrana obuhvata sve mere zaštite koje ne spadaju u nadležnost vojnih organa. Organizacija NATO očekuje da civilna odbrana obezbedi održavanje postojeće vlasti u SR Nemačkoj i učini sve što je moguće za preživlja-

vanje stanovništva u eventualnom atomskom ratu.

Zadatak održavanja vlasti u ovom slučaju pada prvenstveno u nadležnost policije. Pošto je ono usled panike i haotičnog stanja koje bi izazvala eventualna ratna dejstva otežano a, pored toga, zadaci policije povećani — jer mora da čuva saobraćajne objekte, usmerava pokrete izbeglica i štiti vojne puteve — mirnodopske policijske snage u SR Nemačkoj neće biti dovoljne, već se moraju povećati bar tripot. To se može obezbediti stvaranjem pomoćne policije koja se može obučiti za relativno kratko vreme.

Da bi obezbedila preživljavanje stanovništva, civilna odbrana SR Nemačke preduzima pasivne mere za zaštitu stanovništva, njegovih stanova i radnih mesta, kao i mere za obezbeđenje ishrane, snabdevanje vodom i energetskim izvorima. Civilna odbrana se takođe brine o otklanjanju opasnosti od poplava i preduzima mere za zaštitu važnih postrojenja, za održavanje sredstava veze i njihovo neprekidno funkcionisanje, za održavanje saobraćaja od životnog značaja, kao i za zaštitu civilnog stanovništva od uticaja neprijateljeve propagande. U njenu nadležnost spada priprema sistema uzbunjivanja, javna služba protivvazdušne zaštite, raseljavanje gusto naseljenih oblasti, usmeravanje i zbrinjavanje izbeglica i izgradnja skloništa za zaštitu od dejstava iz vazduha.

Za raseljavanje dolaze u obzir veliki gradovi, industrijski centri i veće pomorske luke iz kojih stanovništvo treba da se sklanja na otvoreno zemljište, seli u druge krajeve ili premešta na periferiju gradova. Ovo treba brižljivo pripremiti da se, usled masovnih (spontanih) pokreta stanovništva, ne bi zakrčili vojni putevi i kočile vojne operacije. Autor članka u časopisu *Revue militaire générale* nalazi da je za stanovništvo zadržavanje u kućama

manje opasno nego izlaganje očiglednoj opasnosti na putevima.

Do sada je, prema rečima autora članka u časopisu *Wehrkunde*, za potrebe civilne odbrane SR Nemačke angažovano oko tri milijarde rajhsmaraka i učinjeno dosta, ali samo zahvaljujući inicijativnom zalaganju Udruženja za protivvazдушnu zaštitu, tehničke pomoćne službe i nemačkog Crvenog krsta. Postojeći zakon o zaštiti stanovništva iz 1957. godine ne predviđa ni samozaštitu, ni izgradnju skloništa, ni evakuaciju, niti civilnu obavezu.

Predlog novog zakona kojim bi bila rešena ova pitanja postoji već od oktobra 1962. ali još nije usvojen.

Najveći broj zadataka civilne odbrane spada u domen Ministarstva unutrašnjih poslova, a neki i u nadležnost drugih ministarstava, na primer, privrede, poljoprivrede, pošta, saobraćaja, državnih železnica i drugih. Zato se smatra da bi za rukovođenje civilnom odbranom SR Nemačke trebalo pri svim teritorijalnim vlastima obrazovati odbore za civilnu odbranu koje bi sačinjavali predstavnici svih zainteresovanih resora odgovarajuće teritorijalne vlasti i koji bi radili pod rukovodstvom predsednika vlade, odnosno načelnika odgovarajuće teritorijalne vlasti, s tim da bi se na čelu savezne organizacije nalazio generalni inspektor za civilnu odbranu.

Sadejstvo teritorijalne odbrane SR Nemačke sa NATO jedinicama i civilnom odbranom. Teritorijalna odbrana SR Nemačke služi ujedno kao spona između NATO jedinica (*vidi šemu*) i civilne odbrane ima mnogo dodirnih tačaka sa jednom i drugom organizacijom. Sa NATO jedinicama mogla bi da sadejstvuje, na primer, u borbenim dejstvima protiv »bandi« i vazдушnih desanata, kao i u savlađivanju agenata i sabotera, a sem toga mogla bi im pružiti podršku i u mnogim drugim prilikama. U borbenoj zoni, koja se pruža

od fronta u dubinu približno do pozadnje granice armija, odgovornost može biti podeljena između odgovarajućeg komandanta NATO jedinice i nadležnog komandanta teritorijalne odbrane, ukoliko se ova zona može podeliti na prednju borbenu zonu i pozadnju zonu za snabdevanje. U pozadini, iza pozadnje granice armija, odgovornost pripada gotovo isključivo komandantu teritorijalne odbrane.

Teritorijalna odbrana ima takođe mnogo dodirnih tačaka i sa civilnom odbranom, na primer, u merama za održavanje vlasti, za korišćenje svih nacionalnih izvora i u svim onim merama koje se preduzimaju da bi stanovništvo preživelo rat. Sporazumno treba preduzimati mere za evakuisanje određenih oblasti i za kanalisanje pokreta izbeglica. Zajedničke mere su potrebne i u domenu psihološke odbrane. Za ovaj zadatak teritorijalna odbrana raspolaže vodovima za psihološko ratovanje. Civilna vlast u pozadini je u rukama civilnih organa, a u borbenoj zoni do pozadnje granice korpusa u prvoj liniji — u rukama vojnih komandanata. Pomeranjem pozadnjih granica fronta, civilna vlast na odgovarajućoj teritoriji prelazi iz ruke jednih u ruke drugih organa.

Za efikasno rešavanje ovih zadataka izrađuju se sporazumno planovi saradnje između vojnih i civilnih nadležstava, pregled svih nacionalnih izvora, plan podele ljudskih i materijalnih izvora sa područja privrede koji se angažuju za potrebe odbrane, plan osiguranja objekata značajnih za obe organizacije, mere za evakuaciju, pregled podele putne mreže, plan kanalisanja pokreta izbeglica, plan regulisanja saobraćaja na čvornim tačkama, kao i plan korišćenja civilnih bolnica i drugih objekata za vojnosanitetske potrebe.

Da bi se ovo sadejstvo moglo pravilno ostvarivati, potrebni su odgova-

rajući organi sadejstva koji na višim nivoima već postoje. Na nivoima nižih organa predviđaju se oficiri za vezu koji moraju poznavati savezničke jezike i taktiku da bi mogli brzo shvatiti zahteve operativnih jedinica i pružiti im odgovarajuću pomoć. Predviđaju se i odgovarajući organi za koordiniranje vojnog i civilnog područja nacionalne odbrane, s tim što bi se još za vreme mira uvežbavalo to sadejstvo na zajedničkim vežbama i sticala potrebna iskustva kako bi se izbegla nepotrebna trvenja u ratu.

Otvoreni problemi. Autor članka u časopisu *Revue militaire générale* nalazi da su zasad u Saveznoj Republici još uvek otvorena pitanja zaštite i utvrđivanja granice, i milicije.

Dokora su granicu štatile policijske jedinice u graničnoj zoni. Iako je organizacija NATO usvojila princip »isturene strategije«,⁷ ipak se ne može tačno predvideti na kojoj će liniji NATO jedinice prihvatiti borbu. Policijske snage za zaštitu granice pripadaju za sada oružanim snagama i predviđeno je da vode borbu do pristizanja NATO jedinica, ali su one suviše slabe čak i za vođenje zadržavajuće odbrane. Njihova borbena snaga može se pojačati teritorijalnim jedinicama za zaštitu granice koje bi doprinele usporavanju pokreta protivnika do pristizanja NATO jedinica.

Zaštita granice može se ojačati i fortifikacijskim objektima koji bi se podigli naročito u ugroženoj prigraničnoj zoni. Ukoliko ne dolaze u obzir objekti stalnog tipa, treba primeniti bar poljsko utvrđivanje, a naročito zaprečavanje kako bi se usporili pokreti oklopnih jedinica i motornih vozila. Ovo bi trebalo učiniti bar u područjima koja su za to pogodna. Utvrdživanja bi bilo potrebno izraditi i kod odbrane obala.

U okviru teritorijalne odbrane trebalo bi predvideti i milicijske snage

⁷ Videti članak: *Strategija i struktura NATO*, *Vojno delo*, br. 2/63. god. str. 133.

koje bi se mogle korisno upotrebiti za zaštitu objekata, razne inženjerske radove, održavanje veza i sl. To ne znači da bi se trebalo odreći pokretnih teritorijalnih jedinica, već da bi ih trebalo samo dopuniti milicijom. To bi u finansijskom i privrednom pogledu predstavljalo znatno olakšanje.

Polazeći od onog što je na području nacionalne odbrane zemlje već dosad učinjeno i očekujući da će se uskoro doneti potrebni zakoni kao osnova za ubrzanje daljeg razvitka te organizacije, autor članka u *Revue militaire générale* smatra da bi bilo realno očekivati da se do 1970. godine postigne željeni stepen njenog razvitka u odnosu na slične i već razvijene organizacije u drugim zemljama na ovom području.

Ma sa koga aspekta bila razmatrana vojna organizacija nacionalne odbrane u Saveznoj Republici Nemačkoj, činjenica je da će se njena oprema i naoružanje, jačina i obučenost njenih osnovnih snaga morati da odmeravaju prema zadacima protivdesantne odbrane i zaustavljanja i likvidiranja oklopnih klinova; za takve zadatke u savremenom ratu potrebne su prvoklasne borbene jedinice. Iz toga nije teško zaključiti da će veći deo nacionalnih vojnih jedinica u SR Nemačkoj biti iste borbene vrednosti kao i jedinice uvršćene u snage NATO-a. Ako se još ima na umu i mobilizacijska uloga ovih snaga, tada bi očigledno bilo pogrešno kad bi se vojna jačina SR Nemačke cenila samo prema broju divizija uvršćenih u vojne snage NATO-a. Da li će se snage teritorijalne odbrane SR Nemačke zaista ograničiti samo na razmatrana dejstva na pozadnoj teritoriji ili će tešnje sadejstvovati i sa operativnim jedinicama NATO-a, zavisiće svakako pre od konkretne ratne situacije nego od teorijskih razmatranja pojedinih autora, ili za vreme mira formulisanih zadataka.

ZNAČAJ JUŽNOG KRILA NATO-a

U sastavu NATO-a nalazi se 15 zemalja.¹ Komanda NATO-a za Evropu, kao njegovo glavno kopneno područje, obuhvata sledeće zemlje: Norvešku, Dansku, Z. Nemačku, Holandiju, Belgiju, Luksemburg, Francusku, Italiju, Grčku i Tursku. Vrhovna komanda NATO snaga za Evropu — SHAPE nalazi se u Parizu. Predviđa se da u slučaju rata vrhovni komandant NATO snaga za Evropu rukovodi svim kopnenim, pomorskim i vazдушnim operacijama na području ovih deset zemalja, dok je unutrašnja odbrana (uključujući i ostrva Sardiniju, Korziku i Siciliju), kao i odbrana priobalnih voda, prepuštena svakoj od ovih zemalja — članica. Međutim, vrhovni komandant NATO snaga za Evropu ima puna ovlašćenja u pogledu izvođenja operacija, koje smatra da su neophodne, na teritoriji svih deset navedenih zemalja.

U članku iznosimo stavove o organizacionoj strukturi NATO-a uopšte, odnosno o ulozi, značaju i strukturi njegovog južnog krila, o mestu, ulozi i vidovima oružanih snaga zemalja koje to krilo sačinjavaju — iz sledećih materijala: Army Information Digest, SAD, oktobar 1962. god.; Military Review, SAD, decembar 1958. god., avgust 1961. god., januar i maj 1963. god.; Godišnja analiza Instituta za strategijska proučavanja u Londonu novembar 1962. god.; L'Armée — La Nation, Belgija, br. 12/1957.; Revue militaire d'information, Francuska, br. 343/1962. god.; Ares, Grčka, jun 1962. god.; Stratiotika Nea, Grčka, novembar 1962. god.

¹ Posle gotovo jednogodišnjih preliminarnih razgovora i priprema, 4. aprila 1949. god. potpisan je u Vašingtonu ugovor o obrazovanju NATO pakta. Prvobitni ugovor je potpisalo 12 zemalja: SAD, V. Britanija, Francuska, Kanada, Italija, Belgija, Luksemburg, Holandija, Danska, Norveška, Portugallija i Island. Kasnije, na VII zasedanju septembra 1951. god. doneta je odluka o prijemu Grčke i Turske u NATO. Na zasedanju od 9. do 11. maja 1955. god. primljena je, kao petnaesti član NATO-a, i Z. Nemačka.

U skladu sa strategijskim predviđanjima, teritorija Evrope koju obuhvataju zemlje — članice NATO-a podeljena je na četiri područja za koja postoje posebne komande i odgovarajuće snage (potčinjene vrhovnom komandantu NATO-a za Evropu): komanda NATO snaga severne Evrope, komanda NATO snaga centralne Evrope, komanda NATO snaga Sredozemlja i komanda NATO snaga južne Evrope.

U sastav NATO snaga južne Evrope ulaze oružane snage Italije, Grčke i Turske. Do oformljenja komande tih snaga došlo je tek 1951. god., tj. kad su Grčka i Turska postale članice NATO-a. Područje zemalja koje ulaze u sastav južnog krila NATO snaga za Evropu imalo je kroz čitavu svoju istoriju veliki značaj u vojnom pogledu. U odnosu na kontinentalni deo Evrope i oblast Sredozemnog mora, geografsko-strategijski pravci koji vode preko ovog područja oduvek su bili od posebne važnosti, jer je njihovim držanjem bila omogućena kontrola nad Srednjim istokom, severnom Afrikom, Sueckim kanalom, Bosforom i Dardanelima. Smatra se da je u savremenim uslovima ovo područje dobilo još veći značaj. Iako od ukupne površine zemalja-članica NATO-a u Evropi ovo područje obuhvata svega oko 6%, ili od ukupnog broja stanovnika oko 18%, smatra se da bi njegov gubitak u ratu predstavljao udarac čije se posledice teško mogu sagledati. Važnost područja južnog kri-

la NATO-a u savremenim uslovima, pored ostalog, ogleda se i u sledećem:

ono kontroliše važne kopnene, pomorske i vazdušne pravce koji povezuju centralnu i južnu Evropu sa Bliskim istokom i Afrikom; u tom smislu, kao posebno važni, razmatraju se oni koji omogućavaju dejstva u oba smera, na primer, koji sa severoistoka izvode u dolinu reke Po, ili oni koji dolinom Vardara vode ka planinskom području severne Grčke, odnosno putevi i železničke linije koji vezuju centralnu i istočnu Evropu sa Grčkom i Turskom, a posebno doline Strume i Marice;

smatra se da je ono neophodna strategijska osnovica za eventualna dejstva prema severu;

moreuzi Bosfor i Dardaneli, čiji je značaj u savremenim uslovima povećan i time što se njihovim držanjem kontroliše svaki pokret kopnom iz Evrope u pravcu zapadne Azije i severoistočne Afrike i obratno, kao i svako kretanje morskim putem od Crnog mora ka Sredozemlju i obratno; treba naročito istaći da ukoliko ne postoji slobodan prolaz kroz ove moreuze, snage koje bi izvodile amfibijska dejstva ne bi mogle krenuti iz Sredozemlja prema Crnom moru da bi dosegle područja od vitalnog značaja u južnom delu SSSR-a; u obratnom smislu, ako bi eventualni protivnik držao ove moreuze, to bi moglo imati velikog uticaja na operacije snaga NATO-a u Sredozemnom moru;

držanje (kontrola) područja koje sačinjavaju zemlje južnog krila NATO-a omogućuje slobodno korišćenje komunikacija na Sredozemnom moru, a u okviru južnog krila NATO-a, posebno prema zemljama Bliskog istoka, i korišćenje Sueckog kanala.²

² Pri ovome se stalno podvlači važnost petrolejskih izvora na Srednjem istoku za zemlje — članice NATO-a. Takođe se u SAD često ističe da one moraju obezbediti da nafta sa područja Srednjeg istoka bude na raspolaganju njihovim saveznicima. Pored toga, odluka V. Britanije da od Adena stvori jednu od svojih

S obzirom na ovakvu važnost područja koje obuhvataju zemlje južnog krila NATO-a (u vezi sa korišćenjem Sredozemnog mora), organizovanju i obezbeđenju odgovarajućih snaga na ovom području pridaje se velika važnost. Prema organizacionoj strukturi, pod komandom NATO snaga za južnu Evropu (čije je sedište u Napulju) nalaze se: kopnene snage jugoistočne Evrope (sedište komande u Izmiru — Turska); kopnene snage južne Evrope (sedište komande u Veroni — Italija); vazduhoplovne snage NATO-a za južnu Evropu (sedište komande u Napulju), u čijem se sastavu nalazi 5. vazduhoplovna grupa (sedište komande u Vičenci — Italija) i 6. vazduhoplovna grupa (sedište komande u Izmiru); i mornaričke udarne snage i snage za podršku južne Evrope (sedište komande u Napulju).

Za vreme rata u sastav kopnenih snaga južne Evrope, pored kopnene vojske Italije, ulazi i posebna grupa koju sačinjavaju italijanske i američke jedinice opremljene projektilima.³ Formirana oktobra 1955. god., ova grupa je dobila kao glavni zadatak da sa projektilima *Honest John* i *Corporal* obezbedi podršku kopnenim snagama Italije; za vreme mira u okviru ove grupe izvodi se obuka ljudstva KoV Italije. Radi izvršenja svog osnovnog zadatka (raketna podrška NATO jedinica južne Evrope), ova posebna grupa je sastavljena iz tri osnovna dela: projektilske komande KoV SAD, grupe KoV SAD za podršku prednjih delova i bataljona za vezu. Treća brigada projektila KoV Italije predstavlja integralni deo pomenute grupe.

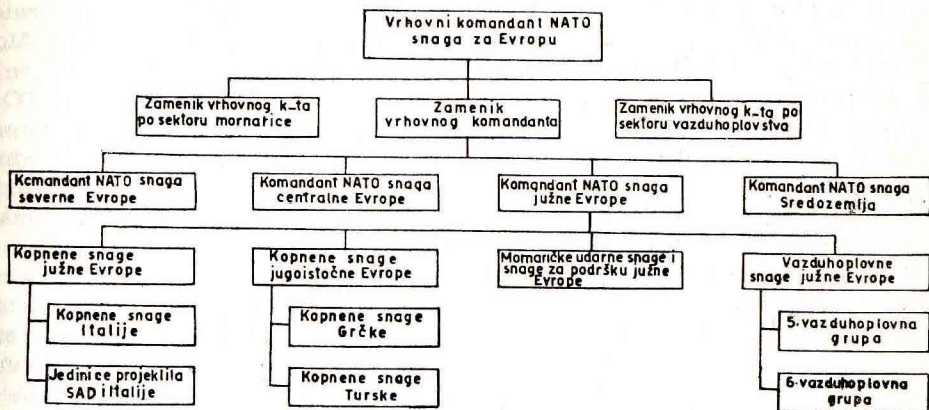
U sastav kopnenih snaga jugoistočne Evrope ulaze kopnene snage Grčke

najvažnijih baza povezuje se i sa potrebom obezbeđenja petrolejskih polja na Srednjem istoku, kao i slobodne plovidbe Sueckim kanalom.

³ Komandanti snaga južnog krila NATO-a i posebne grupe su Amerikanci, a komandant kopnenih snaga južne Evrope je Italijan.

i Turske⁴. Zadatak ovih snaga sastoji se u njihovom učešću prilikom izvođenja opštih dejstava snaga NATO-a, a posebno na njegovom južnom krilu.

podršku operacija na južnoevropskom vojištu. Uloga pomorskih snaga kod odbrane na moru sastoji se jedino u zaštiti sopstvenih delova. Međutim, po-

Mornaričke snage južnog krila NATO-a nalaze se pod komandom komandanta VI flote SAD (sedište Admiralštaba je u Napulju, a operativnog štaba na nosaču aviona). VI flota se obično sastoji od 50 brodova, 20.000 ljudi i više od 150 aviona. Osim toga, znatno su povećane i njene nuklearne sposobnosti. Oko 2.000 pripadnika mornaričke pešadije takođe sačinjavaju sastavni deo ove flote.

Sa izuzetkom VI flote, mornaričke snage NATO-a na Sredozemnom moru nalaze se pod operativnom kontrolom komandanta pomorskih snaga NATO-a na Sredozemlju (sedište na Malti). Iako ovakva podela pomorskih snaga koje se nalaze na Sredozemnom moru izgleda na prvi pogled nelogična, smatra se da ona sasvim odgovara, s obzirom na zadatke koje te snage imaju, a koji se sastoje u dejstvu po ciljevima duboko ešeloniranim na kopnu i obezbeđenju baza (nosača aviona) namenjenih za podršku pri nanošenju vazdušnih udara i pri opštem manevru snaga južnog krila NATO-a; na taj način VI flota predstavlja ujedno i oružanu snagu za

morske NATO snage Sredozemnog mora imaju zadatak da održavaju i obezbeđuju kontrolu nad važnim pomorskim komunikacijama na Sredozemlju.

Vazduhoplovne snage južnog krila NATO-a predstavljaju jednu od glavnih komponenata u opštoj strategiji u odnosu na južnoevropsko vojište⁵. U sastavu vazduhoplovnih snaga južnog krila NATO-a nalaze se bombarderi velikog radijusa, lovci-bombarderi, avioni presretači i oružja u sistemu PVO raspoređena na mnogim stratejskim tačkama na području čitavog južnog krila NATO-a.

Italija. U okviru južnog krila NATO zemalja posebno se ističe stratejska važnost italijanskog poluostrva koje duboko zalazi (računajući i Siciliju) u Sredozemno more i razdvaja ga na dva jasno izražena dela — basena, sa čijih se vazdušno-pomorskih baza može lako da kontroliše celokupan saobraćaj po moru; osim toga, takvim svojim prostiranjem poluostrvo služi kao spona Evrope sa severnom Afrikom.

Alpi na severu Italije zalaze i u centralnu Evropu i na taj način štite

⁴ Komandant kopnenih snaga jugoistočne Evrope je Amerikanac.

⁵ Komandant vazduhoplovnih snaga NATO-a za južnu Evropu je Amerikanac.

jedan deo Francuske, a ukoliko bi došlo do rata i eventualni razvoj situacije u Nemačkoj. Pored toga, ovaj planinski sistem, u vezi sa italijanskom ravnicom na severu, pruža vrlo važnu bazu za protivofanzivu u pravcu dunavske ravnice i na južni bok snaga koje bi nadirale preko centralne Evrope.⁶

Prema tome, u pogledu svog stratezijskog značaja, Italija u okviru NATO-a predstavlja bazu za izvođenje pomorskih akcija na Sredozemnom moru i osnovnu bazu za izvođenje kopno-vazдушnih dejstava na celom evropskom kontinentalnom ratištu; ona predstavlja kariku koja vezuje centralno-evropsko sa južnoevropskim vojištem. Pored toga, Italija ima posebnu važnost i u sklopu opštih mera odbrane u okviru NATO-a. Pri ovome se polazi od toga da bi se, ukoliko bi Italija pala u ruke eventualnog protivnika, front NATO snaga našao razdvojen, komunikacije na Sredozemlju bile bi presečene, a južno krilo NATO-a potpuno izolovano. S obzirom na ovakav značaj Italije u okviru NATO-a, izgradnji i opremljenosti njenih oružanih snaga pridaje se velika važnost i ukazuje obimna pomoć.⁷

Ukupna jačina oružanih snaga Italije iznosi danas oko 470.000 ljudi. Kopnene snage Italije obuhvataju oko 370.000 ljudi, a sastoje se iz pet pešadijskih divizija, dve oklopne divizije i pet planinskih brigada. Jedinice karabinijera imaju oko 80.000 ljudi. U slučaju rata sve italijanske kopnene snage prešle bi pod komandu komandanta kopnenih snaga za južnu Evropu. Posebna pažnja, ne samo u Italiji već i

⁶ *L'Armée — La Nation*, Belgija, br. 12/57. god.

⁷ Mirovnim ugovorom italijanske kopnene snage bile su ograničene na 250.000 ljudi (borbene jedinice na 185.000 i karabinijerske na 65.000 ljudi). Takođe je bila ograničena i jačina italijanskih vazduhoplovnih i pomorskih snaga. Međutim, stupanjem Italije u NATO prekršena su ograničenja Mirovnog ugovora, a na zasedanju NATO saveta, maja 1955. god., doneta je odluka o poništenju svih klauzula Mirovnog ugovora koje se odnose na ograničenje italijanskih oružanih snaga.

u okviru NATO-a, pridaje se planinskim jedinicama.

Ratna mornarica Italije broji oko 40.000 ljudi, a sastoji se iz 2 krstarice, 49 eskortnih brodova, 6 podmornica, 114 minolovaca, 3 ostala broda. Mornaričke snage Italije ne nalaze se u sastavu snaga južnog krila NATO-a, već u sastavu NATO snaga Sredozemlja i služe prvenstveno za pratnju konvoja. Pored uključivanja svojih pomorskih jedinica u sastav NATO snaga Sredozemlja, Italija je za NATO od posebne važnosti i zbog toga što njene luke služe i kao baze za ostale pomorske snage koje operišu na Sredozemnom moru. Iako je sedište komande pomorskih udarnih snaga i snaga za podršku južnog krila NATO-a i Admiraštava VI flote u Napulju, u La Specciji se nalazi NATO ustanova za istraživanje osnovnih načina odbrane od podmornica, a Mesina i Augusta služe kao pomoćne baze za lake brodove VI flote.

Vazduhoplovne snage Italije obuhvataju oko 60.000 ljudi, a sastoje se od sedam avio-brigada, od kojih su dve — naoružane avionima tipa *F-84* i *F-86F* — lovačke (ove dve brigade biće preoružane avionima tipa *F-104G*). Tri avio-brigade lovaca-bombardera zamenjuju sada avione tipa *F-84F* avionima *G-91*. Sve do kraja 1960. god. vojna oprema za italijanske vazduhoplovne jedinice bila je gotovo isključivo američke proizvodnje. Međutim, od tada se jedinice vazduhoplovstva opremaju naoružanjem italijanske proizvodnje kao, na primer, avionima tipa *FIAT G-91*. Svi borbeni delovi italijanskog ratnog vazduhoplovstva nalaze se u sastavu vazduhoplovnih snaga NATO-a za južnu Evropu (5. vazduhoplovna grupa).

Grčka. Na Grčku koja se nalazi u centralnom delu južnog krila NATO-a gleda se kao na ključno područje istoč-

nog Sredozemlja. Ona obuhvata vrlo važne kopnene, pomorske i vazduhoplovne komunikacije i pravce, tako da svojim položajem može uticati kako na tok operacija u istočnom Sredozemlju uopšte, tako i na izvođenje operacija u pravcu istočne Evrope.

Kopneni deo Grčke, naročito njeni planinski masivi pružaju osnovicu za direktna i brza dejstva na Balkanu, a odatle u pravcu Beča i Istočne Nemačke po bočnim pravcima.⁸ Međutim, s obzirom na nedovoljnu dubinu grčke teritorije, na području grčkog dela Trakije ona iznosi svega nekih 30—90 km, razmatra se i mogućnost izvođenja lokalnog napada i zauzimanja isturenih položaja.⁹ Kao najvažnija područja na teritoriji Grčke koja mogu poslužiti kao osnovica za dalja dejstva razmatraju se: »solunska ravnica, kao neophodna strategijska osnovica za napad prema severu; područje Kavala — Drama, idealna osnovica za dejstvo prema Sofijskom platou; područje Aleksandroupolisa, osnovica za dejstvo prema Sofijskom platou i, još važnije, protiv neprijateljevih operacija dolinom r. Marice«¹⁰

Pored toga, grčka teritorija razmatra se i kao osnovica za razvoj dejstava prema Crnom moru, južnom delu SSSR-a, kao i prema azijskom kontinentu.

Pomorsko područje Grčke sa Egejskim, Jonskim i Kritskim morem (teritorijalne vode u zahvatu ostrva Krita), kao i nizom ostrva, predstavlja veoma važno područje ne samo za pomorske snage južnog krila NATO-a, već i za pomorske operacije na Sredozemnom moru uopšte a posebno u njegovom istočnom delu. Jonsko more ima posebnu važnost zbog Otrantskih vrata. Dejstvima na Jonskom moru mogu se uspešno kontrolisati Otrantska vrata i sicilijansko-tuniski prolaz. Kritsko mo-

re, pored povezanosti sa Jonskim i Egejskim morem, omogućava slobodan manevar pomorskih snaga i kontrolu nad istočnim Sredozemljem. Egejsko more ima neograničen značaj za dardanelско-bosforski prolaz, a povezano sa Kritskim morem omogućava i operacije koje obezbeđuju kontrolu nad Sueckim kanalom.

Strategijska važnost pomorskog područja Grčke sastoji se, kao što je to već pomenuto, i u postojanju velikog broja ostrva koja svojim karakteristikama, rasporedom i uređajima koji se na njima nalaze dobijaju poseban značaj. Ova ostrva pružaju povoljne uslove za izvođenje svih vrsta pomorskih operacija, omogućuju podršku pomorskih operacija od strane kopnenih i vazduhoplovnih snaga i, kao nastavak kopnenog dela Grčke, pružaju povoljne uslove za izvođenje specijalnih amfibijskih i vazdušnodesantnih operacija. Pored toga, sva veća ostrva, kao i većina manjih, mogu se vrlo dobro iskoristiti kao položaji za lansiranje projektila. Vrednost tih ostrva povećava se i njihovom razbacanošću, te je na taj način smanjena njihova osetljivost na atomski napad protivnika.

Vazdušni prostor Grčke takođe ima strategijsku važnost za snage NATO-a, a posebno za njegovo južno krilo, jer kontrola vazdušnog prostora nad grčkim kopnom i morima omogućava uspešniju upotrebu kopnenih i pomorskih snaga (ovim snagama se obezbeđuje sigurnije dejstvo i dotur ojačanja, zaštićuje se pomorski saobraćaj na Sredozemlju itd.). Pored toga, radarski sistem na području severne Grčke i korišćenje grčkih aerodroma od strane snaga NATO-a olakšavaju izvođenje pomorskih operacija, kao i pružanje podrške kopnenim snagama.

Shvatajući strategijsku važnost grčke teritorije, NATO je na izgradnji objekata infrastrukture na toj teritoriji,

⁸ Akropolis, Grčka, 8. novembra 1962. god.

⁹ Ares, Grčka, jun 1962. god.

¹⁰ Military Review, decembar 1958. god.

kao što su aerodromi, skladišta, uređaji veze, naftovodi itd. do sada utrošio preko 100 miliona dolara. Pored toga, iznos neposredne i besplatne pomoći SAD Grčkoj u naoružanju i opremi njenih oružanih snaga mnogostruko premašuje godišnje rashode Grčke za održavanje sva tri vida oružanih snaga.

Ukupna jačina grčkih oružanih snaga iznosi danas oko 160.000 ljudi; od toga jačina kopnenih snaga iznosi oko 120.000 ljudi, a one se sastoje uglavnom od deset pešadijskih divizija i jedne oklopne. Od ovih divizija, osam već sada ulaze u sastav NATO snaga, a ostale mogu, prema potrebi, takođe ući. U sastavu artiljerije grčke kopnene vojske nalaze se i divizionni projektila *Honest John*.

U sklopu opšte modernizacije kopnenih snaga, u toku 1962. god. preduzeta je reorganizacija grčke kopnene vojske, a posebno njenih divizija; time treba da se znatno povećaju njihova vatrena moć i pokretljivost.¹¹

Pored opšteg osposobljavanja kopnene vojske za dejstva u nuklearnim uslovima posebna pažnja poklanja se i obuci »prepadnih snaga«. Za obuku tih snaga postoje dva centra — u Atini i Solunu.

Pomorske snage Grčke obuhvataju oko 17.000 ljudi, a sastoje se, pored ostalog, od 1 krstarice, 23 eskortna broda, 2 podmornice, 19 minolovaca i 10 ostalih brodova. Ove se snage takođe nalaze u sastavu NATO snaga Sredozemlja. Pored ratnih plovnih jedinica, posebno se ističe postojanje vrlo jake grčke trgovačke flote.

¹¹ Nova organizacija grčke pešadijske divizije slična je reorganizovanoj diviziji SAD (ROAD). Po novoj organizaciji grčka divizija će, kao stalne elemente, imati jedinice za podršku i snabdevanje i određen broj pešadijskih i tenkovskih bataljona. Pešadijski bataljoni nove divizije su mnogo jači od dosadašnjih. Ovakva organizacija omogućuje formiranje grupa različitog sastava za izvršenje konkretnih zadataka. Između divizije i borbenih bataljona postoje taktičke komande (kao što su, na primer, štabovi brigada kod SAD) koje u svoj sastav dobijaju određene jedinice prema potrebi. Divizijska artiljerija u svom sastavu ima i sredstva za lansiranje nuklearnih projektila.

Vazduhoplovne snage Grčke obuhvataju oko 22.000 ljudi sa oko 250 aviona tipa *F-84*, *F-86* i *F-100*. U 1962. god. u sastav grčkog vazduhoplovstva ušli su i avioni tipa *G-91*, a u toku su nabavke aviona *F-104*. Gro borbenih aviona nalazi se u sastavu vazduhoplovnih snaga NATO-a za južnu Evropu (6. vazduhoplovna grupa). Za protivvazдушnu odbranu grčke teritorije vazduhoplovstvo je opremljeno i projektilima *Nike*.

Turska. Iako se nalazi na najistaknutijem delu južnog krila NATO-a, ona — s obzirom na svoj položaj — zauzima u okviru opštih planova NATO-a značajno mesto; u stratejskim okvirima ne samo što predstavlja most između Evrope i Azije, već i područje koje zatvara izlazak protivniku na Sredozemno more i ujedno omogućuje prelazak u ofanzivna dejstva. Držanjem obeju obala Bosfora i Dardanela moguće je zatvoriti protivničkoj floti izlazak iz Crnog mora; evropski deo Turske može da posluži kao osnovica za dalja ofanzivna dejstva u pravcu severa i za koordinirane akcije sa grčkim kopnenim snagama; azijski deo Turske predstavlja vezu sa Persijskim zalivom, dok svojim istovremenim učešćem u NATO i CENTO paktu ona u stvari povezuje ova dva zapadna saveza. S obzirom na takvu stratejsku važnost Turske, SAD su na njenoj teritoriji izgradile posebne baze i uređaje, među kojima se ističu vazduhoplovna baza u Adani, koja predstavlja jednu od karika u lancu američkih stratejskih vazduhoplovnih baza, i mornarička baza u Iskenderunu. U Izmiru se nalazi, pored ostalih vojnih uređaja i sedišta 6. vazduhoplovne grupe, i komanda oružanih snaga NATO-a za jugoistočnu Evropu.

Jačina oružanih snaga Turske iznosi približno pola miliona ljudi. Kopnene snage predstavljaju glavni deo

oružanih snaga (skoro 400.000 ljudi). One su grupisane u 3 armije, 9 korpusa, 23 divizije (15 pd, 3 oklopne, 5 konjičkih).¹² Prva armija se nalazi u evropskom delu Turske, a Treća duž granice sa SSSR-om i na jugoistočnoj granici. Kao što se vidi, glavni deo jedinica kopnene vojske sačinjavaju pešadijske divizije, a zatim oklopne divizije i brigade i izviđački pukovi. Sve divizije turske kopnene vojske ulaze u sastav južnog krila NATO-a.

Vazduhoplovne snage Turske obuhvataju oko 20.000 ljudi, oko 375 aviona tipa *F-100*, *F-86*, *F-84F* i *G*, kao i transportne avione tipa *C-47*. Predviđeno je da se u periodu od 1962. do 1965. god. nabavi još 50 do 100 aviona tipa *F-104G*, a izvršena je i porudžbina 25 aviona tipa *G-91*. Vazduhoplovne snage Turske podeljene su na tri taktičke vazduhoplovne grupe koje u celini ulaze u sastav vazduhoplovnih snaga NATO-a za južnu Evropu (6.

vazduhoplovna grupa). Osnovni zadaci vazduhoplovnih snaga Turske su: fotoizviđanje, podrška kopnenih dejstava, presretanje i protivvazдушna odbrana.

Brojno stanje pomorskih snaga Turske iznosi oko 26.000 ljudi. Te snage se sastoje od 8 razarača, 10 eskortnih brodova, 5 minopolagača, 5 okeanskih minolovaca, 16 priobalnih minolovaca, 10 podmornica, izvesnog broja malih patrolnih čamaca i ostalih pomoćnih plovnih jedinica.¹³ Kao i italijanske i grčke, tako i turske pomorske snage ulaze u sastav NATO snaga Sredozemlja.

Na kraju je potrebno istaći da zemlje južnog krila NATO-a, s obzirom na svoj geografski položaj, i njihove oružane snage imaju pri stratezijskim razmatranjima eventualnog rata veoma značajnu ulogu; stoga se i izgradnji njihovih oružanih snaga pridaje sve veća važnost.

J. Man.

¹² *Military Review*, SAD, januar 1963. god.

¹³ *Military Review*, SAD, maj 1963. god.

SMERNICE IZGRADNJE FRANCUSKIH ORUŽANIH SNAGA

Ovaj se članak po svom sadržaju može podeliti na dva dela. U prvom, opširnijem i konkretnijem delu, autor iznosi smernice razvoja francuskih oružanih snaga za sledećih nekoliko godina — sve do 1970, i prikaz ovog dela može čitaocima *Vojnog dela* poslužiti kao interesantna informacija.

Međutim, u drugom delu, a naročito na kraju članka, autor — kao jedan od najbližih saradnika generala De Gola — daje poseban akcenat na obrazloženje konkretne francuske vojne politike u odnosu na NATO i odluke da Francuska izgradi svoju nuklearnu silu. U želji da objasni kako izdaci za nuklearno naoružanje nisu mnogo veći od onih za konvencionalno, autor u ovom drugom delu članka daje dosta konkretnih podataka (u ciframa i procentima) zbog čega je taj deo za nas manje interesantan.

Na početku svog izlaganja autor ističe da se vojna politika sastoji u određivanju, organizovanju, opremanju i obučavanju oružanih snaga za rat; ona je samo jedan značajan deo, a za vreme rata glavni, odbrambene politike i mogu je shvatiti samo oni koji poznaju principe te politike.

Francuska će uskoro imati tri vrste (sistema) oružanih snaga. Prvu vrstu

Članak Notre politique militaire, koji ovde prikazujemo, objavljen je kao uvodnik u časopisu Revue de défense nationale, Francuska, maj 1963. Autor je francuski ministar oružanih snaga Pierre Messmer. Članak predstavlja izvesnu organsku celinu sa člankom istog autora koji smo prikazali u Vojnom delu br. 3/62., str. 77, pod naslovom: Buduća francuska vojska.

predstavljaoce strategijske nuklearne snage (često nazivane udarnom snagom) čiji je zadatak odvracanje eventualnog protivnika, odnosno ako se više ne radi o njegovom odvracanju, one treba da sa najснаžnijim nuklearnim eksplozivima i za najkraće vreme nanesu udare po označenim ciljevima neprijatelja. Dva bitna oružja tih strategijskih nuklearnih snaga su bomba ili nuklearna glava i njihovo prenosno sredstvo (bombarder ili raketa), kojima treba dodati rampe za lansiranje raketa, sredstva veze i raznu drugu opremu.

Prvi »naraštaj« francuskih strategijskih nuklearnih snaga sačinjavaoce pedeset bombardera tipa *Mirage IV*, čija brzina može da dostigne 2 maha, dok im akcioni radijus (prilikom izvršenja borbenog zadatka), bez snabdevanja gorivom u toku leta, iznosi 2.500 km, a sa snabdevanjem (pomoću aviona — cisterni C-135) 4.800 km. Svaki od tih bombardera nosioce po jednu A bombu sa nuklearnim punjenjem jačine koja odgovara jačini 50 ili 60 kilotona TNT (triput jača od bombe bačene na Hirošimu), a čiji je prototip sa uspehom isproban 1962. godine, u Sahari. Prvi avioni naoružani A bombama biće spremni za upotrebu pre kraja 1963. godine, dok će 50. bombarder biti isporučen krajem 1966. godine.

Taj prvi »naraštaj« strategijskih nuklearnih snaga, čije su karakteristike atomski eksploziv i avion, zameniće, počev od 1968. — 1969. godine, drugi

»naraštaj« strategijskih nuklearnih snaga — sa termonuklearnim eksplozivom i raketama. Proizvodnja termonuklearnog eksploziva uslovljava da Francuska raspolaze uranijumom jako obogaćenim izotopom 235; to će biti moguće tek kada proradi fabrika za izdvajanje izotopa koja se sada gradi u Pjerelatu i treba da bude završena početkom 1967. godine.

Raketa predviđena za nošenje termonuklearne glave, ističe autor, još je u fazi proučavanja; to će biti balistička raketa dometa 3.000 km i imaće odgovarajuću preciznost. Raketa će biti dvostepena, a pokretaće se sagorevanjem baruta; jedna centrala za upravljanje pomoću inercije vodiće raketu, održavati je u toku leta ili ponovo vratiti na određenu putanju.

Po mišljenju autora, za francuske oružane snage sada se postavlja pitanje izbora platforme za lansiranje raketa između platforme na kopnu, na moru, na avionu ili u prostoru. Odluka zavisi od tehničkih faktora, ali takođe i strategijskih, znači političkih.

Sa tehničke strane gledano, lansiranje raketa sa platforme na kopnu, pokretne ili stalne (u ovom slučaju često ukopane), je najjednostavnije i najekonomičnije rešenje. Međutim, sa vojničke i političke tačke gledišta, takva platforma je nezgodna za jednu, po prostranstvu relativno malu, zemlju kao što je Francuska. Zbog toga je kao platforma za lansiranje raketa, tvrdi autor, izabrana podmornica na nuklearni pogon. Predviđene su 3 takve podmornice, od kojih bi svaka nosila 16 raketa; prva, koja je upravo poručena, treba da bude gotova u 1969. godini, dok će izrada druge dve podmornice uslediti u razmaku od 2 godine posle prve. Lansiranje rakete sa aviona je isto tako u fazi proučavanja u Francuskoj, ali nikakva odluka po tome još nije doneta.

Da bi se shvatilo organizovanje strategijskih nuklearnih snaga treba, po mišljenju autora, imati na umu važne posledice prilikom upotrebe tog oružja. Čak i sama pretnja njime može da ispolji odlučujući uticaj na volju neprijatelja za borbu, a njegova upotreba, u slučaju krajnje opasnosti po zemlju, mogla bi da odvuče svet u atomsku katastrofu. Stoga određivanje zadataka i naređenje za upotrebu strategijskih nuklearnih snaga može da potekne samo od šefa države lično ili onih lica koje je on unapred označio za donošenje tako odgovorne odluke.

Zatim autor članka prelazi na razmatranje pitanja: da li ciljevi koji se određuju strategijskoj nuklearnoj snazi treba da budu demografski i industrijski (pojedine varoši), ili vojni objekti (komunikacijski čvorovi ili mesta za lansiranje neprijateljevih raketa)? Odjek diskusija o tom pitanju između odgovornih Amerikanaca, ističe autor, dopro je i do Francuske. Za eventualnu upotrebu buduće francuske nuklearne snage, takva debata nema značaja.

Pošto Francuska, po Mesmerovom tvrđenju, ne želi da bude agresor, potrebno je da njene oružane snage budu što je moguće ranije obaveštene o eventualnoj neprijateljevoj agresiji kako bi odlučile o vrsti odgovora i mestu na kome bi ga preduzele. Uzbuna ili angažovanje strategijskih nuklearnih snaga podrazumeva poznavanje neprijateljeve akcije i gotovo trenutno korišćenje primljenih informacija. Protivvazдушna odbrana Francuske, zahvaljujući svojim sredstvima detekcije i automatskoj obradi informacija, treba da bude u stanju da francuskoj vladi pruži elemente za tu odluku.

Razume se, zaštita francuskih oružanih snaga od napada iz vazduha, makar i najmanja, ostaje i dalje zadatak protivvazdušne odbrane. Da bi bila u mogućnosti da izvrši ove zadatke, francuska protivvazдушna odbrana raspolaze

sa sedam radarskih stanica za detekciju koje se sada usavršavaju i sa devet grupa (*escadrons*)¹ aviona za presretanje.

Da ne bi došlo do neželjene upotrebe francuskog nuklearnog oružja, potrebno je, po mišljenju autora, preduzeti specijalne mere sigurnosti: postaviti dva lanca komandovanja, jedan za rakete (vektore — nosioce nuklearnog oružja), a drugi za nuklearno oružje (punjenje); preko njih bi naređenja za upotrebu tog oružja išla istovremeno ali odvojeno, neposredno pre lansiranja raketa; kao drugu meru autor preporučuje instaliranje specijalnog uređaja na avionima ili raketama koji može da zakoči upotrebu nuklearnog oružja; tim uređajem bi direktno (pomoću telekomandi) upravljala odgovorna ličnost koja izdaje naređenje za bombardovanje.

U svakom slučaju, ističe autor, francuska vojna politika se ne može zasnivati samo na strategijskom nuklearnom oružju. Potrebne su takođe snage čija je upotreba elastičnija — snage za intervenciju — druga vrsta francuskih oružanih snaga.

Snage za intervenciju (glavne operativne snage) sačinjavaju kopnene, pomorske i vazduhoplovne snage sposobne da brzo stupe u akciju; njihov zadatak je da tuku i onemogućie neprijatelja koji bi napao Francusku ili njene saveznike bilo u nuklearnom ili klasičnom ratu. Te snage treba da budu osposobljene za intervenciju kako u Evropi tako i van nje, a mogu da budu angažovane u okviru Atlantskog saveza ili van njega.

Kopnenu vojsku unutar snaga za intervenciju, tvrdi autor, sačinjavaće šest divizija, od kojih pet divizija neće biti tako glomazne kao francuska divizija tipa 1959. (ta divizija obuhvata tri

¹ *Escadron* u francuskom vazduhoplovstvu znači grupu jačine oko 5 aviona, a odgovara američkom skvadronu.

velike mehanizovane ili motorizovane brigade), a šesta divizija, specijalno namenjena za prekomorsku intervenciju, bila bi takvog tipa koji omogućuje njen vazdušni desant, prebacivanje vazdušnim putem ili njeno amfibijsko dejstvo. Ove divizije biće opremljene savremenim naoružanjem i drugim materijalom koji će im omogućiti da se bore u uslovima pretnje od upotrebe atomskog oružja ili u samom atomskom ratu, što zahteva njihovu veliku pokretljivost i opremljenost taktičkim atomskim oružjem.

Francuska sada ima u SR Nemačkoj šest brigada — odgovaraju jačini dve divizije — sa potpunim brojnim stanjem ljudi i modernizovanom opremom, izuzev srednjih tenkova i izvesnog specijalnog materijala. U toku proteklih osamnaest meseci Francuska je uspela da, pomoću snaga repatriраних из Алжира, ponovo obrazuje tri lake divizije: 7. oklopnu, 8. motorizovanu, 11. pešadijsku (koja treba da formira ranije pomenutu diviziju za prekomorsku intervenciju). Ove tri divizije, za sada sa po dve brigade, dobiće u toku 1963. godine i treću. Modernizovanje njihovog naoružanja i opreme biće nešto sporije i one neće moći pre 1965. godine da u tom pogledu dostignu nivo sadašnjih zapadnonemačkih divizija. Što se tiče atomskog naoružanja, francuske divizije stacionirane u SR Nemačkoj opremljene su raketama *Honest John* i odgovarajućim nuklearnim glavama, razumljivo pod kontrolom Amerikanaca.

Oko 1970. godine, kopnenu vojsku u okviru snaga za intervenciju sačinjavaće oko 150.000 ljudi, 3.000 oklopnih vozila, 25.000 vozila za vezu i drugu službu, 350 helikoptera. Predviđeno je da se ove snage, počev od 1970. godine, snabde nacionalnim — francuskim taktičkim nuklearnim oružjem.

Pošto će kopnene jedinice imati najčešće da izvode vazdušno-kopnena dej-

stva, neophodno je učešće vazduhoplovstva u okviru snaga za intervenciju. Za sada, to učešće obezbeđuju uglavnom sredstva 1. korpusa taktičkog vazduhoplovstva i sredstva vojnog vazdušnog transporta.

1. korpus taktičkog vazduhoplovstva, koji ima 23.000 ljudi, sačinjavaju 1 izviđačka divizija (*escadre*)², 7 lovačkih divizija naoružanih mlaznim avionima (*F-84* i *RF-84*, *F-100*, *Mirage III*) i dve jedinice rampi za lansiranje raketa zemlja-vazduh (*Nike*).

U toku je formiranje, iznosi autor, još jednog korpusa taktičkog vazduhoplovstva, sa vazduhoplovnim materijalom koji je vraćen iz Alžira. Korpus je namenjen za podršku divizijama stacioniranim u metropoli, a posebno raspolaže sa dve divizije transportnih helikoptera (*H-34*) i dve divizije aviona za borbu (jedna divizija je sa mlaznim avionima, a druga sa klipnim).

Vazdušni vojni transport u mogućnosti je da istovremeno prenese 400 tona tereta s obzirom na to da u svom sastavu ima 172 transportna aviona tipa *Nord 2501*, 37 aviona tipa *C-47* i 4 aviona tipa *DC-6*. U programu francuskog vazdušnog transporta ne predviđa se povećanje kapaciteta prenosa u toj nameni već u pogledu njegovog kvaliteta — uvođenjem u naoružanje, počev od 1966. godine, transportnog aviona tipa *Transall*, čiji su kapacitet prenosa, brzina i akcioni radijus znatno veći nego kod aviona *Nord 2501*.

Ratna mornarica, sa svojim pomorsko-vazduhoplovnim sredstvima, predstavlja treći sastavni deo snaga za intervenciju. Izuzev malih brodova za obalsku službu ili čišćenje mina, koji imaju zadatak u okviru teritorijalne odbrane, i atomskih podmornica (kada budu izrađene) osposobljenih za lansi-

ranje raketa, gotovo celokupne francuske pomorsko-vazduhoplovne snage treba da budu uvršćene u snage za intervenciju.

Sadašnje francuske pomorsko-vazduhoplovne snage, ističe autor, sačinjava oko 250.000 tona brodovlja i 270 aviona i helikoptera jurišnih, za presretanje i za protivpodmorničku borbu; sve te snage podeljene su na dve eskadre, od kojih jedna bazira na Sredozemlju, a druga na Atlantiku. Glavni zadatak ovih pomorskih snaga jeste obezbeđenje francuskih pomorskih komunikacija u zapadnom delu Sredozemnog mora i severoistočnom delu Atlantskog okeana, odbrana francuskih obala od napada sa mora, obezbeđenje transporta i podrška amfibijskim operacijama koje bi vodile kopnene jedinice snaga za intervenciju.

Komandovanje snagama za intervenciju postavlja, po mišljenju autora, složene organizacione probleme: potrebno je da samo jedan — francuski vojni komandant bude na čelu francuskih snaga svih vidova i rodova vojske namenjenih za jedno određeno vojište; ali, istovremeno, na glavnim vojištima, a naročito u Evropi, Francuska mora da vodi računa o svojim susedima sa kojima je, ponekad, vezana formalnim ugovorima kao što je Atlantski savez.

Najsloženija situacija je u Zapadnoj Evropi; tu je već za vreme mira određen vrhovni komandant u okviru ovog saveza, pod čijom su komandom snage koje pojedine zemlje-članice stavljaju na raspolaganje Atlantskom savezu. Što se tiče francuskih snaga, pod tom komandom nalaze se francuske kopnene snage stacionirane u SR Nemačkoj, koje formiraju 1. armiju i vazduhoplovne snage 1. korpusa taktičkog vazduhoplovstva u kojima je već bilo govora. Te snage koje će, prema autorovom tvrđenju, Francuska nastaviti da modernizuje, ali koje nema na-

² »Escadre« u francuskom vazduhoplovstvu znači jedinicu od 2-3 »escadrons«-a, sa ukupno 50-75 aviona.

meru da povećava, neće biti ni ubuduće zanemarene. S obzirom na jačinu snaga stavljenih na raspolaganje NATO-u u Zapadnoj Evropi, Francuska zauzima treće mesto, posle SAD i SR Nemačke, a ispred V. Britanije.

Francuske kopnene i vazduhoplovne jedinice u okviru snaga za intervenciju koje ne pripadaju ovim dvema velikim jedinicama (1. armiji i 1. korpusu taktičkog vazduhoplovstva) obrazuju nacionalnu rezervu koja je, za vreme mira i za vreme rata, pod nacionalnom komandom. Na taj način, francuske jedinice stacionirane u metropoli i u severnoj Africi stavljaју se za vreme rata pod komandu glavnog komandanta vojišta metropola — Sredozemno more; jedinice stacionirane u prekomorskim zonama N° 1, 2 i 4 — pod komandu glavnog komandanta vojišta centralna Afrika; jedinice stacionirane u prekomorskoj zoni N° 3 i u Džibutiju — pod komandu glavnog komandanta vojišta — Indijski okean, najzad snage južnog Pacifika — pod komandu glavnog komandanta Pacifičkog vojišta.

Pomorsko-vazduhoplovne snage na pučini nalaze se pod komandom načelnika štaba ratne mornarice, izuzev onih koje se po odluci francuske vlade stavljaју na raspolaganje nekom od komandanata vojišta.

Treća vrsta francuskih oružanih snaga — snage teritorijalne odbrane imaju zadatak da uništavaju delove neprijatelja koji bi uspeli da uhvate koren na tlu Francuske ili bi pokušali da prodru na francusku teritoriju u bilo kom obliku i na bilo koji način. Snage teritorijalne odbrane sačinjavaju kopnene i vazduhoplovne jedinice (ponekad i delovi mornarice) koje postoje za vreme mira a koje se znatno ojačavaju za vreme mobilizacije.

Radi izvršenja zadataka teritorijalne odbrane, kopnena vojska ima da formira desetak oblasnih brigada (u principu jedna brigada na vojnu oblast),

od po pet hiljada ljudi svaka, popunjениh već za vreme mira, i stotinu pukova (u principu puk na departman — okrug) koji će se mobilisati u slučaju rata (u stvari, u svakom departmanu — okrugu postoji već za vreme mira po jedna četa, kao aktivno jezgro i mobilizacijski centar, koja u slučaju rata mobilіše taj puk). Čitava se teritorijalna odbrana oslanja na široku mrežu obaveštavanja i održavanja reda koju obrazuje okružna (pokretna) žandarmerija.

U toku je, ističe dalje autor, obrazovanje jedne planinske brigade u VIII vojnoj oblasti; jedinice u jačini još jedne brigade obrazovaće se u toku 1963. godine; pet drugih brigada obrazovaće se u toku 1965. godine, a ostale tri u 1967. godini u oblastima gde jaka vojna tradicija ne zahteva neodložno prisustvo teritorijalnih brigada i u oblastima gde je njihov smeštaj teži.

Komande vazduhoplovnih oblasti učestvuju u teritorijalnoj odbrani sa 10 eskadrila aviona za podršku, pod komandom komandanata odbrambenih zona. Komanda protivvazdušne odbrane pruža im pomoć svojim sredstvima za detekciju i, eventualno, svojim vazduhoplovnim sredstvima sposobnim za presretanje ili podršku.

Komanda kopnenih jedinica teritorijalne odbrane nalazi se za vreme mira pod komandom komandanta vojne oblasti, a komanda vazduhoplovnih jedinica pod komandom komandanta vazduhoplovne oblasti ili komandanta teritorijalne protivavionske odbrane. U slučaju rata teritorijalna odbrana prelazi pod komandu glavnog komandanta vojišta metropola — Sredozemno more, koji raspolaže, prema tome, po preuzimanju komande, snagama za intervenciju (izuzev onih koje su dodeljene komandi NATO-a i onih koje francuska vlada zadržava na svom raspolaganju) i celokupnim snagama teritorijalne odbrane.

Autor podvlači da jedinice teritorijalne odbrane nisu više teritorijalni pukovi iz 1915—1918. godine zaduženi da čuvaju komunikacije ili za sitne zadatke koje su im određivale civilne vlasti. Danas su to borbene jedinice sposobne da se bace na moćno naoružane neprijateljeve jedinice, ukoliko bi one prodrle na tle Francuske; jedinice francuske teritorijalne odbrane treba da se ujedno osposobe da, u slučaju potrebe, obrazuju gerilske jedinice kako bi nastavile rat ukoliko bi se prvi okršaji nepovoljno završili za Francusku. Stoga su im potrebni spremni kadrovi, dobre jedinice i solidno naoružanje; nije predviđeno, ističe autor, da se one opreme atomskim oružjem, ali će one dobiti oružje i sredstva za vezu koji će moći da se podjednako dobro upotrebe za klasičnu borbu (odnosno borbu komandos) kao i za gerilski način ratovanja; te će jedinice dobiti i protivoklopna i laka oklopna oruđa (na primer, lake transportere). Njihova logistika zasnivaće se na teritorijalnom principu i moći će se lako prilagoditi uslovima gerilskog ratovanja.

Dobro obučene i solidno opremljene jedinice teritorijalne odbrane imaju operativnu namenu. Nije predviđeno da u slučaju rata ili zategnute situacije njihovi komandanti preuzmu u svoje ruke celokupnu odgovornost za unutrašnju odbranu, policiju, saobraćaj, snabdevanje itd. Mogućno je, ipak, da izuzetne okolnosti dovedu dotle da se celokupna odgovornost nad svim tim organima poveri vojnoj komandi, na primer, u oblastima u kojima bi se neprijatelj na silu mogao infiltrirati.

Da bi imala izgleda na uspeh, teritorijalna (unutrašnja) odbrana zemlje treba, po mišljenju autora, da se oslanja na volji naroda za pružanje otpora neprijatelju. Kod unutrašnje odbrane u slučaju sukoba, glavnu stvar predstavlja samo izvođenje odbrambenih dejstava koja mogu da povećaju dubinu

vojišta i da na taj način potpomognu politiku odvratanja eventualnog protivnika. On bi, verovatno, oklevao da se angažuje u jednom dugotrajnom ratu iz koga bi mogle da proizađu mnoge nepoželjne komplikacije.

Dobra teritorijalna odbrana, ističe autor, je jedan od stubova celokupne nacionalne odbrane.

Zatim autor razmatra kakve će posledice imati ovakva francuska vojna politika na same oružane snage i konstatuje da će one biti ogromne, ali da se to tek sada počinje pomalo da oseća s obzirom na činjenicu da su ratovi Francuske u bivšim kolonijama usporili modernizovanje francuskih oružanih snaga — naročito kopnene vojske — kao i da se nuklearno oružje (eksploziv) upravo pojavljuje u Francuskoj. Imajući u vidu da nuklearno oružje izaziva, po opštoj oceni, čitavu revoluciju u strategiji i taktici (prema tome, i u organizaciji i komandovanju jedinica, u obuci i vežbama pripadnika armije), autor je mišljenja da njegova izrada nameće radikalnu promenu u proizvodnji francuskog naoružanja. Ta nuklearna revolucija, podvlači on, biće dublja i brža od one koju je, počev od XIV veka, izazvala upotreba baruta na bojištu.

Prvi put u vojnoj istoriji Francuske potraga za potrebnim vojnim efektivima nije više prioritetan problem; značaj veličine pojedinih godišta, dužine i oblika vojnog roka, ostaju i dalje pitanja za diskusiju, ali isto toliko iz opštepoličkih koliko i vojnopoličkih razloga. Francuski vojni plan za duži rok predviđa vojne efektivne za vreme mira ispod 600.000 ljudi (ne računajući žandarmeriju) za sva tri vida oružanih snaga; iako taj broj predstavlja izvesno smanjenje u odnosu na ranije planove, on je, po autorovom mišljenju, još uvek veliki ukoliko Francuska nije u stanju da te ljude opremi savremenim oru-

žjem i opremom i da ih obuču da se njima i služe.

Mobilizacija će i ubuduće, ističe autor, biti neophodan način za popunu francuske teritorijalne odbrane ljudstvom, ali samo dopunski; međutim, ona će biti još uvek koristan način popune snaga za intervenciju, ali prevaziđen način dobijanja ljudstva za strategijske nuklearne snage. Stoga francuski vojni planovi predviđaju mobilisanje jednog miliona ljudi u slučaju rata, umesto četiri miliona koliko je bilo pozvano pod oružje 1939. godine.

Ako je potrebno da se od sada ograniči brojno stanje ljudi u vojsci, ne sme se dozvoliti, po mišljenju autora, da opadne njihov kvalitet. Da bi se on održao i podigao treba istovremeno voditi računa o njihovom regrutovanju i

obuci. Regrutovanje kadrova i ostalog ljudstva može se poboljšati, na primer, strožom selekcijom u pogledu fizičkog stanja kandidata, pri čemu bi se odbacila jedna četvrtina pozvanih (prema 15°/o ranijih godina), zatim strožom intelektualnom selekcijom kadrova pri njihovom stupanju u vojne škole.

Dužina trajanja obuke, skupoća njenog izvođenja s obzirom na savremena tehnička dostignuća, nameću da veliku većinu kadrova i specijalista u francuskim oružanim snagama sačinjavaju profesionalni vojnici; zbog toga, uprkos smanjivanju brojnog stanja vojnika, francuski vojni planovi ne samo što ne predviđaju smanjivanje oficirskog kadra, već zahtevaju regrutovanje većeg broja podoficira.

V. H.

PREŽIVETI, PRIKUPITI SE I UDARITI

U uvodnom delu članka autor, uzimajući plato Pracen (Pratzen) ili Mon Sen Žan (Mont-Saint-Jean) kao eventualno vojište u zapadnoj Evropi, opisuje kako konkretno zamišlja borbu u atomskim uslovima. On iznosi da bi to vojište obuhvatalo površinu čiji bi front iznosio 100 do 150, a dubina 200 do 300 km, ukupno 20.000 do 45.000 km², sa oko 3 do 10 miliona stanovnika.

Što se tiče verovatnih atomskih vatri, autor smatra da bi bile ostvarene na sve rentabilne ciljeve armije koja bi se nalazila na tom vojištu, kako po frontu, tako i po dubini njenog rasporeda. Tako bi, po njegovom proračunu, napadač i branilac na tom prostranstvu uspeli da u toku nekoliko dana ostvare oko 500 atomskih vatri. »Posle toga, usled velikih gubitaka i rušenja došlo bi do paralize na ovom vojištu slične onoj koja je nastala u jesen 1914. godine na zapadnom frontu, a katkad i kod Verdena.«

Jačina atomskih vatri bila bi ograničena i to: napred — uslovima bezbednosti sopstvenih jedinica, a u pozadini — raspoloživim brojem jačih atomskih projektila čija je upotreba rentabilnija na gradove i za uništenje neprijateljevog ekonomskog potencijala, i stoga bi verovatno bila rezervisana za slučaj proširivanja sukoba. Pod tim uslovima bila bi uništena zona veličine 10.000—15.000 km², što iznosi oko jed-

ne trećine ukupne površine odbrambene zone armije. Borba bi se u ovom konkretnom slučaju odvijala usred »atomskih pećurki«, ruševina, preostalih razvalina i stanovništva koje je brojno jače 10 do 40 puta od ukupnog brojnog stanja armije.

Iz ovoga ne bi trebalo zaključiti da je odbrana u ovakvim uslovima nemogućna, jer će i napadač pretrpeti slične gubitke i moraće da rešava iste probleme. Još manje bi trebalo izvući zaključak da je i samo vođenje rata nemoguće, jer napadač može da upotrebi drugi snažan ešelon posle početne izmene atomskih udara.

Pozivajući se na sadašnju terminologiju, autor smatra da je armija taktički organ kada se armijska zona dejstva naslanja na susedne armije, ili na neutralnu teritoriju, ili na more kojim neprijatelj ne gospodari. Ujedno je mišljenja da današnja taktika obuhvata gotovo sve elemente klasične strategije i taktike, te bi zbog toga bilo pogrešno poricati korisnost ranije stečenih iskustava. Navodeći Žominiya koji je podelio ratnu veštinu na strategiju i taktiku, autor iznosi da strategija nije ništa drugo do kombinacija pokreta više razdvojenih snaga ili kombinacija pokreta jedne armije i protivdejstva neprijateljeve armije na jednom ratištu. Veličine (prostranstva) tadašnjeg ratišta i današnje zone razvoja armije ne razlikuju se mnogo.

Autor podvlači da danas jedna armija u okviru grupe armija nema veću

Članak Survivre, récupérer, frapper, koji ovde prikazujemo, objavljen je u časopisu Revue militaire générale, Francuska (NATO), februar 1963. Autor je Paul Réchin.

slobodu dejstva od jednog korpusa u centru Napoleonove Velike armije, dok današnje brigade i divizije moraju da vode jednovremeno računa o rastresitosti — zbog opasnosti od upotrebe atomskog oružja, koncentraciji — kako bi se mogle odupreti napadu neprijatelja, i koheziji sopstvenog borbenog poretka — radi suprotstavljanja mogućnoj opštoj infiltraciji protivnika.

Po njegovom mišljenju, borba među ravnopravnim protivnicima vodiće se na sledeći način: pomoću infiltracije pokušaće se razdvajanje jako rastresitih borbenih poredaka, klasičnim sredstvima bi se uništavali suviše raščlanjeni borbeni poreci ili izolovani slabiji delovi koji ne mogu sami da pružaju otpor, dok bi atomske vatre bile upućene na jedinice prerano koncentrisane zbog opasnosti od neprijateljevog napada klasičnim sredstvima.

Posve je sigurno, tvrdi autor, da više nikada komandant armije ne može da računa na uspeh na svim delovima svog borbenog poretka jer će, s jedne strane, čitave jedinice biti izbačene iz borbe jednim atomskim udarcem, a, sa druge, doći će do odlučnih lokalnih uspeha koji se ne mogu unapred predvideti i koji će predstavljati rezultat rada svih potčinjenih komandanata.

Pošto raspolaže potčinjenim združenim jedinicama koje zbog neophodne rastresitosti i latentne opasnosti od infiltracije mogu dejstvovati i odvojeno, mada pod zajedničkom komandom, komandant armije će u isto vreme biti »taktičar« — jer će dejstvovati između susednih armija — i »strateg«, prema Žominiju, jer će njegove združene jedinice biti odvojene zbog mogućnosti opšte infiltracije protivnika ili atomskog dejstva.

Autor smatra da će do smanjenja ljudskih gubitaka u tim uslovima doći u sledećim slučajevima: prilikom nanošenja atomskih udara na osnovu lažnih, nepotpunih ili zastarelih poda-

taka; kod izvršenja atomskog udara *a priori* na sumnjive šume ili saobraćajne čvorove; kada su jedinice dobro razmeštene na zemljištu naročito povoljnom za zaštitu, na primer, po podrumima u naseljenim mestima koja su potpuno spaljena, po kamenolomima, utvrđenim zonama (čak i po starim utvrđenjima) ili na dobro organizovanim položaju.

Nasuprot ovim primerima, u slučaju koncentracije žive sile doći će do njenog uništenja ako bude zahvaćena atomskim projektilom. Pošto i danas, ističe autor, živa sila ima primarni značaj, potrebno je staviti do znanja protivniku da će biti uništen ili pretrpeti osetne gubitke u svom nastupanju. Zbog toga se mora predvideti jaka vatra ispred određene linije. Osim toga, ta se vatra mora podešavati u izvesnoj meri prema jačini protivnika koji napada ili vrši borbeno izviđanje našeg borbenog poretka. To se može postići određenim (minimalnim) brojem osmatrača, pešadijskim oružjem, minobacačima, artiljerijskim oruđima i atomskim oružjem.

Radi sprečavanja infiltracije na ispresecanom i više-manje pokrivenom zemljištu zapadne Evrope potrebno je, po mišljenju autora, ako 20 vojnika-osmatrača na kvadratni kilometar. Pošto ove osmatrače treba smenjivati, snabdevati, podržavati manjim jedinicama, taj će se broj popeti na 150 ljudi na kvadratni kilometar. (Radi izvršenja ovog zadatka mehanizovane pešadijske jedinice nisu mnogo rentabilnije od običnih pešadijskih, jer će smanjen broj osmatrača biti kompenziran brojem šofera, većim brojem starešina, težim maskiranjem osmatrača itd.). U okviru armije na eventualnom vojištu koje je autor uzeo kao primer, to bi iznosilo oko dve do tri pešadijske divizije koje bi stvorile neprekidni frontalni lanac, nemoćan u odnosu na dejstvo subverzivnih ili delova ubačenih

vazdušnim putem, ali dovoljno jak da bi predstavljao atomski cilj, posle čega bi se neprijatelj ipak mogao lako da infiltrira.

Na osnovu ovakvog razmišljanja autor je došao do zaključka da će infiltriranje biti uvek moguće, te zbog toga rešenje problema treba tražiti u pronalaženju najpogodnijih načina, kao što je to uostalom oduvek rađeno, da se protivnik koji bi uspeo da se uvuče u borbeni poredak uništi.

Sadašnja tehnika omogućava neprekidno osmatranje međuprostora pomoću radara, odnosno upućivanje patrola kroz njih i njihovo povremeno tučenje vatrom radi sprečavanja infiltracije.

Ako se ne želi neprekidni frontalni lanac obezbeđenja, tada se sve ljudstvo (i neboraćko) može upotrebiti za osmatranje međuprostora, čime će se svojoj pešadiji omogućiti da se u tim međuprostorima bori sa protivnikom.

Radi izbegavanja većih gubitaka, autor smatra da čitava armija na području ovog zamišljenog vojišta treba da bude podeljena na »atomske pione« jačine oko 150 ljudi, što bi iznosilo oko 1.500 do 2.000 tih »atomskih piona«.¹ Rastojanje između pojedinih »atomskih piona« iznosilo bi 7—17 km s obzirom na to da je zona razvoja armije u konkretnom slučaju veličine 20.000 do 45.000 kvadratnih kilometara.

Koncentraciji snaga i sredstava u odbrani treba pristupiti samo radi izvršavanja određenog zadatka čiji značaj opravdava rizik koji ona sobom donosi u atomskim uslovima. Do povećavanja broja »piona« doći će normalno u klasičnim borbama, a posebno po dubini odbrane, gde će i napadač morati da prikupi veće snage kako bi produžio napredovanje. »Klasični« na-

pad je delikatniji, po mišljenju autora, jer zahteva od napadača da prvi izvrši koncentraciju snaga. On smatra da svaki napad na kopnu bez atomske podrške treba smatrati izuzetnim slučajem, kao što je i napad pešadije bez artiljerijske pripreme.

Pored ovih uticaja atomskog oružja na taktiku, autor iznosi i niz problema logistike u slučaju atomskog rata. Tako, na primer, smatra kamione kao jedan od najosetljivijih elemenata logistike jer su direktno izloženi toplotnom i udarnom dejstvu atomske eksplozije prilikom pokreta. Osim toga, šofer može biti iznenađen ili oslepljen dejstvom atomskog oružja, što može dovesti do prevrtanja vozila. Čak ako neprijatelj i ne bude sistematski napadao putnu mrežu, treba očekivati opšti poremećaj u sistemu snabdevanja.

To sve navodi na činjenicu da će se atomski rat voditi sredstvima kojima jedinice neposredno raspolažu pre početka rata. Zbog toga i logistiku treba unapred pripremiti jer izvođenje samo jedne operacije zahteva više desetina hiljada tona hrane, goriva, municije i drugog.

Da bi se obezbedila popuna boračkih jedinica i zadovoljio princip rastresitosti treba prići podeli skladišta, transportnih sredstava i ostalog na manje delove, tako podešene u pogledu komandovanja i u tehničkom smislu da se mogu lako prilagoditi jedinici koju opslužuju i zemljištu. Odozgo dole treba obezbediti elastičan lanac snabdevanja. »Logistički pion« biće i u atomskim uslovima veći u dubljoj pozadini, a manji što se ide bliže frontu.

Kao i uvek, materijalno obezbeđenje napada je teže nego odbrane, sem kada se napadač dočepa gotovo netaknutih skladišta protivnika, što će biti gotovo neverovatno u atomskom ratu. Logistika se u napadnim operacijama mora podvrgavati istim zakonima rastresitosti i organizacije koji važi i za

¹ Redakcija časopisa *Revue militaire générale* ne slaže se sa tim brojem i smatra da bi jačina jednog »atomskog piona« morala da bude 1.500 do 2.000 ljudi, jer se u protivnom ne bi moglo obezbediti pravilno komandovanje. Samim tim bi i ukupan broj »atomskih piona« bio manji.

odbranu, jer treba očekivati da će branilac koristiti atomsku protivpripremu, bliže i dalje zaprečne vatre, pribeći uništavanju komunikacija i sprečavanju prolaza na važnijim tačkama.

Autor detaljnije obrazlaže da rastresitost jedinica i princip neposrednog dejstva i zamene obezbeđuje samo preživljavanje, a da će samoinicijativno dejstvo 1.500 do 2.000 osnovnih elemenata — »atomskih pionera« armije doći do pravog izražaja jedino ako je prethodno organizovano. U suprotnom slučaju, neorganizovano dejstvo dovešće do neuspeha preživele jedinice i njenih sredstava.

Osnovni zadatak »taktičkih pionera« biće pružanje otpora neprijatelju u neposrednoj blizini. »Logistički pioniri« nalaziće se uvek u dilemi jer će predstavljati kariku u lancu između »snabdevača i potrošača«. Njihov osnovni zadatak je neprekidno snabdevanje jedinica, što će biti često prekidano, bilo zbog neposrednog uticaja, na primer, atomskog udara na njih, bilo zbog hitnih mera koje se preduzimaju u korist jedinice koju opskrbljuju a koja je pogođena.

Zbog toga je potrebno imati rezervna sredstva radi izbegavanja eventualnog nereda; međutim, nijedna normalna organizacija logistike ne može imati u rezervi toliko sredstava koja bi nadomestila, za kratko vreme, bar jednu četvrtinu ili trećinu izgubljenih sredstava.

Autor navodi neke mere koje treba da preduzmu preživeli delovi, a o kojima bi se moralo voditi računa još pri podeli taktičkih i logističkih sredstava kao:

odrediti jasno spontane (neposredne) intervencije jedinica u logističkom pogledu, pri čemu bi se morali navesti njihova priroda i samo trajanje;

organizovati pomoćnu mrežu komandovanja koja treba da bude potpuno odvojena od osnovne;

organizovati postupak obaveštavanja pomoću koga bi pomoćna mreža komandovanja zamenila uništene ili neutralisane komandne ešelone, prenela komandu nad izolovanim preživelim jedinicama i podržala njihovo dejstvo sredstvima koja su joj privremeno stavljena na raspolaganje;

organizovati postupak kojim se ponovo pristupa normalnom komandovanju.

Sredstva veze za pomoćnu mrežu komandovanja mogu biti ista ona koja se koriste za davanje podataka o ABH — opasnosti. Osim tih sredstava veze mogla bi se koristiti i ona koja koristi artiljerija.

Neophodno je naimenovati zamenika komandanta na svim nivoima, odvojiti mreže veza i dati jasna naređenja u pogledu neposrednog dejstva, kao i prioritet pri izvršavanju tih zadataka. Sredstva koja se stavljaju na raspolaganje moraju da omoguće: rigoroznu kontrolu nad nastradalom zonom; upravljanje sredstvima za intervenciju; ponovno aktiviranje preživelih lica sposobnih za borbu; osposobljavanje svega što nije uništeno.

Pri razmatranju stanovništva u odbrambenoj zoni armije, autor iznosi svoje mišljenje da se seljaci mogu duže održati vlastitim sredstvima od stanovnika grada. On smatra da se nestašica koja bi trajala petnaestak dana može lako otkloniti, dok bi nestašica od više meseci načinila pustoš sa dalekim posledicama, a ona koja bi trajala nekoliko godina — pravu katastrofu.

Stanovništvo u zamišljenoj zoni dejstva ove armije može biti prijateljski naklonjeno, neutralno i neprijateljski raspoloženo. U slučaju da se radi o neprijateljski raspoloženom stanovništvu autor smatra da je potrebno upotrebiti najmanje deseti deo vojnih efektivna radi ugušivanja eventualne gerile. Po njegovom mišljenju, u Evropi neprijateljski raspoloženo stanovništvo može

neutralisati čitavu jednu armiju. Održavanje veza, saobraćaja, odvajanje znatnog dela snaga radi obezbeđenja rastresitog borbenog poretka angažuje toliko ljudstva da to može da dovede do prekida ili neefikasnosti logističke podrške.

Neutralno stanovništvo biće izloženo pretnjama neprijatelja koji će ga pozvati da mu pomogne; ukoliko se ne bi odazvalo tom pozivu, ovaj će ga smatrati neprijateljem i izložiti masovnom uništenju.

Ako je stanovništvo prijateljski raspoloženo, podeliće rizik sa armijom i obezbediti joj potpunu zaštitu pozadine. U organizaciji zaštite od atomskog udara armija može da pruži stanovništvu samo simboličnu pomoć, ukoliko ne želi da prekine izvršenje svog osnovnog zadatka. Stoga stanovništvo mora raspolagati organizacijom civilne zaštite koja će mu obezbediti zaštitu stokova namirnica i drugih sredstava potrebnih za život, evakuaciju itd.

Autor podvlači da, u stvari, nikada u jednoj zemlji celokupno stanovništvo neće biti prijateljski naklonjeno, već će gotovo uvek biti izmešano sa neprijateljski raspoloženim i neutralnim. Zato je potrebno u potpunosti iskoristiti sav potencijal prijateljski naklonjenog dela stanovništva i povećavati ga na taj način što će se privlačiti sebi neutralni deo, a sve više i više neutralisati neprijateljski raspoloženo stanovništvo.

U završnom delu članku autor izvlači zaključak da organizacija jednog vojišta treba da se odvija na tri plana: taktičkom — da bi jedinice mogle preživeti i nastaviti da se bore; logističkom — da bi se mogla vršiti ponovna podrška u periodima zatišja; lokalno-političkom, uključujući tu preduzimanje mera za zaštitu i preživljavanje stanovništva, kako bi ono olakšalo zadatak armije, umesto što bi ga ometalo ili onemogućilo.

B. R.

MILAN ZORIĆ

DRVAR U USTANKU ČETRDESET PRVE

IZDANJE: VIZ JNA »VOJNO DELO«, »BIBLIOTEKA IZ RATNE PROŠLOSTI NAŠIH NARODA«, STRANA 407, CENA 800 DINARA.

U ljeto 1941. godine Drvar je bio jedno od najvećih žarišta oružanog ustanka u Jugoslaviji. Taj ustanak se razvijao pod specifičnim uslovima te je Drvar izrastao u centar ustaničkog pokreta zapadne Bosne, Like i Dalmacije. Iako je u Drvaru bilo samo sresko partijsko rukovodstvo, ono je, zahvaljujući snazi KPJ u Drvaru i intenzivnim pripremama za ustanak, već u toku njihovog sprovođenja ostvarilo svoj uticaj na bližu okolinu (Glamoč, Bosanski Petrovac, Donji Lapac), tako da se ustanak širio do Knina, Udbine, Gračaca, Bihaća, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Sanskog Mosta, Ključa, Jajca i Livna. Na toj teritoriji sva ustanička rukovodstva priznavala su rukovodeću ulogu Drvarskog štaba.

Značaj ustanka u Drvaru bio je veliki ne samo za Bosansku krajinu već i za druge krajeve naše zemlje. Drug Tito o tome kaže: »... I dok smo se mi još nalazili u planinama i selima Srbije, dok smo se još tamo borili, mi smo znali za Drvar i njegovu upornu borbu. Vjerujte da smo se mi pred srpskim narodom ponosili onim što je Drvar i narod ovog kraja dao u prvim danima naše oslobodilačke borbe 1941...«

Djelom »DRVAR U USTANKU ČETRDESET PRVE«, Milan Zorić je dao bogat, monografski obrađen, prilog istoriografiji naše narodnooslobodilačke borbe, iznoseći pripreme za oružani ustanak u Drvaru i prve borbe do kraja novembra 1941. godine. I ne samo što je to obrađio, već je dao jednu sveobuhvatnu sliku onih elemenata koji su uticali kako na pripreme, tako i na razvoj samog ustanka, njegovu masovnost, organizaciju i način rukovođenja. Sve to treba na jedan prikladan način da pokaže koliko je narod ovog kraja dao odmah u početku oružane borbe.

Zorić nas prvo upoznaje sa kratkim istorijatom naprednih snaga u Drvaru — politikom koju je sprovodila austrougarska i velikosrpska vladavina, razvojem radničkog pokreta u Drvaru i okolini, uslovima pod kojima su živjeli radnici, štrajkovima, demonstracijama, protestima, radom KPJ u ilegalnim uslovima, aktivnošću sindikalnih organizacija itd. Iako ovaj uvod nije velik, 6—7 strana, u njemu je Zorić uspješno iznio presjek događaja. Svakako da mu je to bilo potrebno da bi čitaoca i istoričara unaprijed upoznao sa onim što će se kasnije desiti u Drvaru i njegovoj okolini. Odmah se vidi — što je Zorić posebno i istakao — da kasnija vlast okupatora i njegovih slugu neće moći da nađe oslonca kod ovog buntovnog ali pravičnog naroda.

Zorić nas zatim detaljno upoznaje sa pripremama za oružani ustanak, gdje razmatra rasulo Jadranske divizije u aprilskom ratu, organizaciju ustaničke vlasti, neposredne pripreme za ustanak, zatim prvi oružani sukob sa ustašama i domobranima, oslobodjenje Drvara i Oštrjelja i nastupanje ustaničkih snaga u pravcu Knina, napad na Strmicu, oslobodjenje Martin-Broda, Prekaje i Potoka. Sve je ovo period kad ustaničke snage vrše ofanzivu i kada već poseduju veliku slobodnu teritoriju na kojoj se počinju formirati, pored odreda oslobodilačke vojske, i prvi organi vlasti. Ovaj snažan nalet ustanika razbio je i uništio sve ustaško-domobranske postaje, pa je od samog početka ustanak u Drvaru zadavao ozbiljnu brigu najvišem rukovodstvu

okupatorovih snaga u zemlji i ustaško-domobranskoj komandi i vladi NDH. Zbog toga, već u avgustu 1941. ustaško-domobransko ministarstvo vojske, uz ličnu saglasnost Pavelića, preduzima koncentraciju svojih najelitnijih snaga i prelazi u opštu ofanzivu na ustaničku slobodnu teritoriju. Zorić nas ovdje upozna je sa planiranjem ove ustaško-domobranske ofanzive, mjerama koje ustaničke komande preduzimaju da bi osujetile ovu neprijateljevu ofanzivu (napad na Srneticu, blokiranje Bosanskog Petrovca, napad na prugu Sanica—Bravsko, događaji oko Srba i Knina) i, na kraju, autor izvlači zaključak da je ova ustaško-domobranska ofanziva propala i da su u njoj ustaničke snage samo još više ojačale.

Pošto ustaške snage ovim prvim pokušajem nisu uspjele da povrate Drvar i zagospodare slobodnom ustaničkom teritorijom, na kojoj je već bio organizovan rad i oformljeni organi vlasti, to neprijatelj posle nepun mjesec dana koncentriše nove snage i još organizovanije i silnije udara, pokušavajući da ovlada Drvarom i cijelom slobodnom teritorijom. Na pregledan i veoma dinamičan način autor nas upozna je sa planiranjem ovog drugog neprijateljevog napada na Drvar, reorganizacijom ustaških snaga koje treba da učestvuju u ovom napadu, početkom operacija i njihovim postepenim razvojem, mjerama koje ustaničke snage preduzimaju — prelaz u kontraofanzivu, zasjeda u selu Janjilima, oslobođenje Šipova i Jezera, zatim Mrkonjić-Grada i borbe oko njega, napad na Vrtoče, borbe oko Kulen-Vakufa i Mliništa. U jeku ovih borbi, kad neprijatelj nastoji da po svaku cijenu povrati izgublvenu teritoriju, da uništi ustaničke snage, održano je savjetovanje delegata narodnooslobodilačkih gerilskih odreda u Drvaru. Zorić nas upozna je sa ovim savjetovanjem — od priprema do zaključaka koji su na njemu doneseni.

Kad su vlada i najviše vojno rukovodstvo NDH, posle ova dva neuspjela pokušaja, uvidjeli da su njihove oružane snage slabe i nemoćne da povrate izgublvenu teritoriju, uguše ustanak i razbiju ustaničke snage, a pošto je ustanak zadavao ozbiljne brige i najvišim predstavnicima okupatora, odlučeno je da u trećem pokušaju učestvuju ne samo ustaško-domobranske jedinice već i italijanske snage. U ovom dijelu Zorić obrađuje kako su Italijani prišli pripremanju operacije, zatim povlačenje ustaša iz Glamoča i pokolj koji su izvršili u Jajcu, borbe oko Bihaća, Oštrelja, Ploča, napad na logor u Janjilima — i napuštanje Drvara i Oštrelja od strane ustaničkih snaga. Reljefno je iznijeta borba ustaničkih snaga sa kombinovanim neprijateljem — ustaško-domobranskim jedinicama, s jedne, i italijanskim jedinicama, s druge strane.

Autor je umjesto zaključka iznio originalni Proglas koji je, 25. septembra 1941. godine, objavio štab Prve brigade narodnooslobodilačkih partizanskih odreda.

Mada je Zorićevo djelo »DRVAR U USTANKU ČETRDESET PRVE« rađeno na osnovu bogatog izvora dokumenata naših i neprijateljevih (na stotine dokumenata dijelom već objavljenih), izjava preživjelih učesnika, kao i autorovih ličnih doživljaja — ono predstavlja ne samo vrijedan dokumenat o Drvaru u prvim ustaničkim danima već je i zanimljivo štivo za svakoga. Autor je nastojao da da više vojni aspekt ustanka u Drvaru, a manje se zadržavao na ulozi KPJ, organa vlasti i drugih faktora što sve skupa čini jednu cjelinu. Zbog toga ima i manjkavosti i jednostranosti u pojedinim autorovim ocjenama.

Delo je ilustrovano nizom dokumentarnih fotografija, faksimila, kao i vrlo preglednim skicama. Osim toga, ono sadrži registre ličnosti, mjesta i geografsko-topografskih objekata.

U cjelini gledano, možemo reći da smo dobili vrijednu monografiju o Drvaru u prvim ustaničkim danima.

R. P.

NAORUŽANJE KOPNENE VOJSKE

IZDANJE: VIZ JNA »VOJNO DELO«, »BIBLIOTEKA VOJNIH UDŽBENIKA I PRI-
RUČNIKA« BEOGRAD 1963. KNJIGA IMA 679 STRANA, VELIKOG FORMATA, A ILUSTRO-
VANA JE SA 728 SLIKA I CRTEŽA.

Stepen razvoja tehnike naoružanja oduvek je bio od presudnog značaja ne samo za pojedine grane već i za razvoj i primenu ratne vještine u celini. Strategija, taktika, organizacija i formacija vojske, itd., bili su u direktnoj zavisnosti od razvoja naoružanja.

Ogromno povećanje dometa i vatrene moći nuklearnog oružja, pokretljivost žive sile i vatrenih sredstava, savremena sredstva veze itd., nameću zaključak da će

eventualni rat biti, verovatno, daleko pokretljiviji i dinamičniji od II svetskog rata. Moderna tehnička sredstva zbrisaće granice između fronta i pozadine u takvom jednom ratu, u kome će biti angažovano celokupno stanovništvo zaraćenih strana. To znači da odbrana zemlje nije danas, kao nekada, samo stvar oružanih snaga već čitavog naroda.

U takvim okolnostima i znanstvena sprema ne samo oružanih snaga već i celokupnog stanovništva je od veoma velikog značaja. Naučiti svakog borca i svakog građanina kako da najcelishodnije upotrebi svoje oružje pri odbrani svoje slobode i nezavisnosti važan je elemenat u okviru ukupnog napora koji jedna zemlja ulaže za odbranu od agresora.

Knjiga »Naoružanje kopnene vojske«, koja sadrži radove dvadesetorice autora, treba da doprinese baš ovom cilju. U njoj je obuhvaćeno celokupno poznato savremeno naoružanje, počev od klasične puške, do raketa i atomskih bombi. Sve ovo je izneseno na popularan, jasan i pregledan način i upotpunjeno sa velikim brojem slika i crteža koji takođe mnogo doprinose razumevanju teksta.

U knjizi je izneto naoružanje pešadije, artiljerije, oklopnih jedinica, ABH-odbrane, protivvazdušne odbrane, inženjerije i jedinica veze.

U odeljku o naoružanju pešadije date su osnovne karakteristike pojedinih vrsta tog oružja, kao i njihova taktička upotreba. Celokupno naoružanje pešadije podeljeno je na streljačko (puške, automati, pištolji, puškomitraljezi i mitraljezi), minobacače, bestrajna i raketna oružja, ručne bombe i tromblonske mine, i zapaljiva sredstva. U posebnom odeljku izneta su i protivoklopna sredstva za blisku borbu. Kod svih tih vrsta naoružanja izneti su, radi primera, njihovi najtipičniji predstavnici, pri čemu su, pored detaljnijeg opisa, dati i taktičko-tehnički podaci, način upotrebe i otklanjanja manjih kvarova i zastoja koji se mogu pojaviti u toku dejstva.

U odeljku artiljerijskog naoružanja izneti su uloga, zadaci, organizacija i formacija artiljerije i perspektive njenog daljeg razvoja; zatim, osnovni pojmovi o načinu dejstva artiljerije, upravljanje i rukovanje vatrom itd. Artiljerijska oruđa su svrstana u grupe: klasična artiljerija, minobacači i artiljerijske rakete. Pri ovome je najveći prostor posvećen artiljerijskim raketama; dati su osnovni pojmovi o njima, ustrojstvo kako samih raketa tako i lansirnih uređaja i najtipičniji (poznati) predstavnici taktičkih raketa za blisku i daljnu podršku. Pored ovoga, dati su osnovni pojmovi o artiljerijskim priborima i instrumentima, artiljerijskoj municiji, protivartiljerijskoj zaštiti i samoodbrani artiljerije.

Za oklopne jedinice iznete su njihove opšte karakteristike, kao i podela koja je danas najrasprostranjenija i najuobičajenija u savremenim armijama (tenkovi, oklopni transporteri, oklopni automobili, specijalna vozila). Razumljivo je da su najdetaljnije obrađeni tenkovi, kod kojih su iznete njihove osobine, vatrena moć, oklopna zaštita, osnovni načini upotrebe itd. Ovde je prilično prostora posvećeno i perspektivi njihovog razvoja, s obzirom da će tenkovi — kao osnovno sredstvo oklopnih jedinica — najverovatnije biti glavni nosioci buduće borbe. U istom smislu obrađene su i ostale vrste oklopnih sredstava.

U odeljku ABH-odbrana izneta su atomska, biološka i hemijska borbena sredstva, zatim zaštita od dejstva ovih sredstava i načini dekontaminacije. Taj odeljak je po prostoru nešto širi, u odnosu na ostale, zato što su to najmodernija i još uvek najmanje poznata borbena sredstva, a verovatno bi bila od presudnog značaja ukoliko bi se upotrebila u eventualnom ratu.

Deo o protivvazdušnoj odbrani obuhvata protivavionsku artiljeriju, protivavionske rakete, protivvazdušnu odbranu pešadijskim naoružanjem i protivvazdušnu zaštitu trupa, stanovništva i objekata. Posebna pažnja je i ovde obraćena protivavionskim raketama kao najefikasnijem, a ujedno i najmanje poznatom, sredstvu protivvazdušne odbrane.

Odeljak o inženjeriji obuhvata sredstva za rušenje, miniranje, prelaz preko reke, maskiranje, kao i sredstva za dobijanje i pročišćavanje vode i za mehanizaciju inženjerskih radova. Posebna pažnja je obraćena sredstvima za rušenje i miniranje zbog toga što se agresoru, koji je tehnički obično dobro opremljen, ovim sredstvima mogu naneti, na dosta lak i jednostavan način, veoma ozbiljni gubici i znatno usporiti njegovo napredovanje.

U okviru odeljka o jedinicama veze obuhvaćena su sredstva veze (žična, radio i radio-relejna), televizijska sredstva, radarska, računarska, sredstva sa infracrvenim zracima i ostala elektronska sredstva koja su u upotrebi u pojedinim rodovima i službama kopnene vojske. Slično onome u ranijim odeljcima, autori su i ovde

izneli najtipičnije predstavnike, sa detaljnim opisom, taktičko-tehničkim podacima, načinom rukovanja i upotrebe i otklanjanja sitnijih kvarova na licu mesta. Važno je napomenuti da je kod svih ovih sredstava veze, pored iznetog, posebna pažnja poklonjena i načinu kako se treba boriti protiv ovih sredstava i kako se od njih najlakše zaštititi. To je naročito važno zbog toga što se kod priličnog broja tih sredstava, usled njihovog nepoznavanja, isuviše precenjuje njihova efikasnost tako da kod neupućenih ljudi mogu često izazvati, osim materijalnog, i veoma nepoželjno moralno dejstvo.

Treba posebno naglasiti da je u knjizi izneto, uglavnom, celokupno naoružanje koje je danas u upotrebi u savremenim armijama i sa kojim se možemo sresti u eventualnom ratu — pri odbrani od agresora.

Jednom rečju, knjiga »Naoružanje kopnene vojske« ima najširu namenu i zadatak da pomogne da se svaki naš čovek najpotpunije osposobi za što efikasniju upotrebu svog i zaplenjenog oružja pri odbrani zemlje. Pored upoznavanja sa naoružanjem, knjiga će doprineti i sticanju sigurnosti, snalažljivosti, kao i razvijanju lične inicijative — elementima koji su od velikog značaja u savremenoj borbi. Stoga će ova knjiga biti veoma koristan i potreban priručnik organizacijama rezervnih oficira i podoficira, pripadnicima vanarmijskog vojnog vaspitanja, civilne zaštite, milicije, kao i svim drugim društveno-političkim organizacijama, radnim kolektivima i pojedincima.

S obzirom na enciklopedijski karakter iznošenja gradiva, moglo bi se neopravdano zaključiti da aktivni starešinski kadar armije neće u ovoj knjizi naći za sebe mnogo novih i nepoznatih podataka. Međutim, i za stručnjake koji se stalno bave ovim problemima ima veoma korisnih stvari, a knjiga će naročito biti pogodan priručnik za pripadnike aktivnog starešinskog sastava koji su angažovani za izvođenje nastave u udruženjima rezervnih oficira i podoficira i drugim sličnim organizacijama.

V. S. i J. P.

MANOJLO BABIĆ

METODIKA VATRENE OBUKE TENKOVSKIH POSADA

IZDANJE: VIZ JNA »VOJNO DELO«, »BIBLIOTEKA VOJNIH UDŽBENIKA I PRIRUČNIKA«, BEOGRAD 1963. KNJIGA IMA 137 STRANA I 42 SKICE; ODOBRENO JE DA SE KORISTI KAO PRIRUČNIK ZA NASTAVU U OKLOPNIM JEDINICAMA JNA.

Vatrena moć tenka predstavlja i njegov najefikasniji elemenat u borbi. Efikasnost tenkovske vatre, pored balističkih svojstava njegovog naoružanja, umnogome zavisi i od stepena obučenosti posade koja rukuje tenkovskim naoružanjem. Međutim, s obzirom na osobenosti upotrebe tenka i njegovog naoružanja u borbi, u ovoj obuci se nailazi na niz veoma složenih problema i teškoća. Osnovne teškoće, odnosno karakteristike obuke, nastaju usled: potrebe za što većom brzinom i preciznošću vatre, veoma skućenog prostora u kome posada tenka mora da radi, huke motora i borbene huke na bojištu zbog kojih je posada izložena veoma velikim psihičkim i fizičkim naprezanjima, ograničene vidljivosti iz tenka — naročito noću. Ako se ovome dodaju i teškoće u radu posade koje izaziva kretanje tenka po neravnom zemljištu, onda je sasvim jasno pod kakvim nepovoljnim uslovima tenkovska posada izvršava svoje zadatke. Svakako da slične teškoće imaju i posade drugih vatrenih sredstava; međutim kod tenkova se one ispoljavaju u mnogo jačoj meri.

Zbog svih ovih osobenosti i teškoća pri izvođenju obuke tenkovskih posada, primena metodskih principa dolazi do izražaja možda više nego kod obuke posluge ma kog drugog vatrenog oružja. Vaspitna usmerenost obuke, svesnost i aktivnost, jedinstvo teorije i prakse, stvaranje borbenih uslova u obuci, sistematičnost i potpunost u izvođenju nastave, povezivanje obuke sa iskustvima iz NOR-a, pristupačnost i prilagodbenost obuke nivou posluge i očiglednost su principi bez čije će najpotpunije primene uspeh izostati. Pored toga, neophodno je koristiti iskustva koja se stiču u procesu izvođenja nastave. Autor posebno ne tretira sve ove principe i iskustva, kao i potrebu njihovog korišćenja, jer, verovatno, smatra da opšti metodski principi koji se primenjuju pri izvođenju nastave važe ne samo za izvođenje obuke iz vatrene obuke tenkovskih posada nego i za svaki drugi predmet. Međutim, ako se detaljnije prouči način na koji je on obradio pojedine teme i vežbe, vidi se očigledno da je vodio računa o primeni napred istaknutih principa i iskustava.

No, uspeh u nastavi u velikoj meri zavisi i od izabranog metoda kojim će se odgovarajuća nastavna materija preneti na slušaocce. Na to utiču brojni faktori, među kojima su osnovni: sadržaj nastavne materije, cilj koji se želi postići, raspoloživo vreme za obuku, nastavna sredstva (materijalno obezbeđenje), predznanje slušalaca iz odgovarajuće nastavne materije, veličina nastavne grupe i broj starešina koji u njoj izvode nastavu. Analizom ovih faktora dolazi se do najpogodnijeg metoda koji će omogućiti da slušaoci sa najviše uspeha savladaju dotičnu nastavnu materiju. Na osnovu ovih elemenata, autor je u razradi pojedinih tema i vežbi koristio razne metode: metod usmenog izlaganja, metod razgovora, a najviše metod demonstracije (pokazivanja) i uvežbavanja.

Od faktora koji utiču na izbor metoda obuke posebno treba istaći uticaj sredstava za materijalno obezbeđenje nastave. Svakako da originalna borbena sredstva (naoružanje, municija, uređaji i oprema) pružaju najbolju garanciju za kvalitet i brzinu postizanja uspeha u nastavi, jer u tom slučaju princip očiglednosti, kao jedan od najvažnijih u izvođenju nastave, najviše dolazi do izražaja. Međutim, njih često nije moguće obezbediti u odgovarajućem broju, a za neke vežbe njihovo korišćenje predstavljalo bi suviše veliki materijalni izdatak u odnosu na cilj koji u nastavi treba postići. Zato je autor u vežbama koje razrađuje koristio veoma različita pomoćna materijalna sredstva, počev od najjednostavnijih koji se mogu izraditi od priručnog materijala u jedinici, do najmodernijih — film, dijafilm itd. Na ovaj način starešinama koji izvode nastavu pružena je mogućnost šireg izbora i primene u obuci onog sredstva koje najviše odgovara konkretnim uslovima, tj. vrsti vežbe i materijalnim mogućnostima. No, i pored toga, jasno je da svaka posada tenka ne može imati celokupno materijalno obezbeđenje koje joj je potrebno za izvođenje nastave.

Ovde treba istaći i značaj pripreme nastavnika za izvođenje nastave, jer od njene solidnosti, takođe, dobrim delom zavisi uspeh. Ona obuhvata rad nastavnika na stručnom usavršavanju, proučavanje nastavne problematike svog roda vojske, jedinice ili škole, proučavanje nastavnog plana i programa, razdele obuke i uslove u kojima se ona izvodi i neposrednu pripremu za izvođenje određene teme koja mora biti sadržinski, metodski i materijalno-tehnički na potrebnoj visini.

Imajući sve to u vidu, ovaj priručnik je u konkretnoj formi (metodski po nizu tema) pokazao kako treba izvoditi obuku iz sledećih oblasti: tenkovskog naoružanja, teorije i pripreme gađanja tenkovskim naoružanjem, izvršenja gađanja tenkovskim topom, izvršenja gađanja spregnutim, donjim i protivavionskim mitraljezom i gađanja tenkovskim naoružanjem u naročitim uslovima.

Teme iz svih ovih oblasti uzete su konkretno iz nastavnog plana i programa i to one koje su najtipičnije i kroz koje se mogu najpogodnije da primene napred izneti principi i metodi izvođenja obuke. Isto tako vođeno je računa da se obrade i one teme koje prilikom izvođenja obuke predstavljaju posebnu teškoću za starešine. Pri ovome je važno naglasiti da se izloženi način u izvođenju pojedinih tema nikako ne sme shvatiti kao jedini i najbolji u svim uslovima izvođenja obuke. Kroz izlaganje ovih tema dat je jedan od mogućih načina na koji se tema može izvesti, te stavovi koji su izneti u ovoj knjizi nikako ne smeju poslužiti kao šablon, već samo kao putokaz kako da se odgovarajuća tema najcelishodnije izvede — saobrazno postojećim konkretnim uslovima. Ako bi se razrađene teme bukvalno primenjivale, ne vodeći računa o svemu tome, onda ne samo da knjiga ne bi bila korisna, već bi, u izvesnom smislu, bilo i negativnih posledica. Ovo naročito važi za materijalno obezbeđenje pojedinih tema i vežbi, jer će se dosta često dogoditi da uslovi izvođenja nastave u jedinici ne odgovaraju onima koji su se imali u vidu pri razradi dotične teme. Nekada će ovi uslovi biti nepovoljni (raspolagaće se slabim i nedovoljnim materijalnim obezbeđenjem) a nekada će biti i obratno, te zato treba pri konkretnom izvođenju nastave svaku temu detaljno prostudirati i stvaralački primeniti metod koji je dat pri njihovoj razradi u ovom priručniku.

Na kraju priručnika, kao poseban odeljak, data je razrada nekoliko vatrenih zadataka sa odgovarajućom pretpostavkom i načinom kako ih treba izvoditi na zemljištu, na reljefu i po karti. Kao poseban pododeljak data je i zbirka konkretno rešenih vatrenih zadataka. I ovde je važno istaći da ovi zadaci služe samo kao uputstvo i da se nikako ne bi smeli šablonski primenjivati.

Materija u knjizi izneta je dosta pregledno, sažeto i na lako shvatljiv način, tako da će veoma koristiti kako starešinama koji neposredno izvode vatrenu obuku tenkovskih posada, tako i onima koji je planiraju, organizuju i kontrolišu.

VOJNI GLASNIK

Br. 5/1963.

Potpukovnik Abdurahman Hadžibegović: *Vazdušni desanti i protivdesantna odbrana*

Potpukovnik Kamilo Brešan: *Protiv-vazдушna odbrana mostova i prelaza preko reka*

Pukovnik inž. Božo Kovačić: *Oklopna zaštita i dejstvo protivoklopnih oruđa*

Pukovnik dr Vladimir Mikulić: *Uloga četnog bolničara u borbi*

Major Boško Stanić: *Knjiga i štampa u obuci i vaspitanju vojnika*

Potpukovnik Jovan Vidosavljević: *Pokretno logorovanje kandidata za desetare*

Major Miroljub Pejić: *Gađanje pokretnih ciljeva puškom*

Kapetan I kl. Mladen Komorski: *Nastavni film u obuci vojnika*

Potporučnik Rade Žarković: *Povodom članka »Davanje pravca samohodnim topovima«*

Kapetan Svetislav Nikolić: *Borba na Karabegovcu*

Potpukovnik Blagota Bulatović: *Protiv neprijateljskih tenkova*

Pored ovoga, u časopisu su dati članci iz raznih domena, bibliografija, prikazi raznih članaka, taktičko-tehničke i druge novosti iz inostranih armija.

VOJNI GLASNIK

Br. 6/1963.

Potpukovnik Ante Ostojić: *Organizovanje i izvođenje zasede*

Kapetan I kl. Petar Navarin: *Topografsko vezivanje po zvuku primenom okrugle planšete*

Pukovnik inž. Božo Kovačić: *Od čega i koliko štite oklopna vozila*

Potpukovnik Mihailo Mitrović: *Pozadinsko obezbeđenje privremenih sastava*

Potpukovnik Mate Ostojić: *Uticaj indukovane radioaktivnosti na borbena dejstva*

Potporučnici Novak Milošević i Milisav Korać: *Od univerzalne mušice do prvog gađanja*

Kapetan Dragan Vučinić: *Iz pripreme gađanja samohodnim oruđima*

Vukosava Marković: *Odbranili smo Ljubin grob*

Pukovnik Milan Krdžić: *Nepoznati borac*

Pukovnik Novo Matunović: *Osvrt na članak »Protiv neprijateljskih tenkova«*

Pored ovoga, u časopisu su dati članci iz raznih domena, bibliografija, prikazi raznih članaka, taktičko-tehničke i druge novosti iz inostranih armija.

VOJNI GLASNIK

Br. 7—8/1963.

Potpukovnik Sava Belić: *Brzina marša motorizovane kolone*

Potpukovnik Manojlo Babić: *Dejstvo oklopnih jedinica kroz atomske breše*

Pukovnik Stevo Sunajko: *O obuci i vaspitanju desetara*

Potpukovnik Kamilo Brešan: *Protiv-vazдушna odbrana tenkovskih jedinica*

Pukovnik Milan Mičić: *Još jednom o pokretnom logorovanju*

Potpukovnik Svetislav Antanasijević: *Armija i RBH služba civilne zaštite*

Pukovnici Vasilije Nikolić i Milan Kirić: *Inžinjerijska dokumentacija*

Pukovnik Milutin Lutovac: *Korišćenje tenkovske ralice*

Kapetan I kl. Vojislav Vukićević: *Kulturno-estetsko vaspitanje pitomaca vojnih škola*

Kapetan Dušan Bovan i poručnik Ante Kordić: *Posredno gađanje pokretnih ciljeva na vodi*

Kapetan I kl. Mihailo Memedović: *Dejstveno gađanje ciljeva na moru*

Pukovnik Ignjatije Perić: *Oslobođenje Velike Kladuše avgusta 1943.*

Pored ovoga, u časopisu su dati članci iz raznih domena, bibliografija, prikazi raznih članaka, taktičko-tehničke i druge novosti iz inostranih armija.

VOJNI GLASNIK

Br. 9/1963.

Pukovnici Ilija Jurić i Savo Čerečina: *Ubacivanje jedinica i njihovo dejstvo*

Potpukovnik Alija Lošić: *Neujednačeni sastav jedinice i metodika političke nastave*

Pukovnik Milutin Lutovac: *Oklopna zaštita i efikasnost protivoklopnih sredstava*

Major Randel Đošić: *Efikasnost gađanja protivavionskih oruđa*

Potpukovnik Jože Berginc: *Upaljači u zrnima zemaljske artiljerije*

Potpukovnik Ivo Marković: *Savetovanja o nastavi*

Potpukovnik Radonja Popović: *O planiranju obuke u trupi*

Potpukovnik Ante Rosi: *Borba za setvu i žetvu u NOR*

Pored ovoga, u časopisu su dati članci iz raznih domena, bibliografija, prikazi novih knjiga, prikazi raznih članaka, taktičko-tehničke i druge novosti iz inostranih armija.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK

Br. 3/1963.

Potpukovnik Ilija Sekulić: *Predlog i plan upotrebe avijacije u operaciji (jedno mišljenje)*

Pukovnik Ljubo Vukčević: *Nešto o problemu presretanja lovcima*

Potpukovnik Milutin Slijepčević: *Nekoliko osnova za rukovođenje vezom RV*

Kapetan I kl. Vid Vidov: *Neki problemi obezbeđenja hidroaviona pri preletanjima*

Pukovnik inž. Zlatko Rendulić: *Perspektive i mogućnosti vertikalnog poletanja borbenih aviona*

Kapetan I kl. inž. Arandel Veselinović: *Ejektorski način hlađenja vazduhoplovnih klipnih motora*

Potpukovnik Zvonimir Kos: *Neki problemi razvoja avionskih radio-stanica*

Kapetan I kl. Ivan Baraba: *Materije za poboljšanje osobina mazivih ulja*

Poručnik inž. Stanko Jeraj i potporučnik Vlado Šormaz: *Završna podešavanja i merenja na prijemu R-274/FRR*

Major Aleksandar Sekulić: *Gađanje brzinske vučne mete*

Potpukovnik Nestor Gabrovšek: *Identifikacija ciljeva u vazduhu*

General-major Ljubiša Čurgus: *Školovanje prvih vazduhoplovnih kadrova u 1. vazduhoplovnoj bazi*

Pukovnik Miloš Milikić: *Nešto o članku: »Avio-horizont i njegova primena u instrumentalnom i noćnom letenju«*

Potpukovnik Ljubo Đukanović: *Povodom članka: »O ulozi starešine i kolektiva u vaspitanju«*

Kapetan inž. Vlado Velej: *Upravljanje kosmičkim letelicama*

Pukovnik inž. Dušan Radojković: *Definisanje pojmova i normi za kratko i vertikalno poletanje i sletanje*

Pored toga, *Vazduhoplovni glasnik* u ovom broju donosi članke iz stranih RV, zatim vesti i novosti, kao i bibliografiju naših knjiga i časopisa.

MORNARIČKI GLASNIK

Br. 3/1963.

Viceadmiral Bogdan Pecotić: *Zajedničke borbe IV armije i Ratne mornarice u završnim operacijama NOR-a*

Potpukovnik Karlo Babić: *Podvodno protivdesantno zaprečavanje u sistemu odbrane morskog obale*

Kapetan fregate Branislav Ratković: *Prognoziranje PEL-a za taktičku upotrebu i taktičko planiranje*

Kapetani bojnog broda Dušan Miljanić i Jovan Vasiljević: *Za konkretna rešenja u čuvanju tradicija NOR-a na moru*

A. J.: *Podmornice i protivpodmornička odbrana u sledećoj dekadi*

Potpukovnik inž. Milorad Kruščić: *Buka i zvučne vibracije na brodovima*

Pored toga, *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi vesti i novosti, kao i bibliografiju.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK

Br. 6/1963.

Major Aleksa Nešković: *Mišljenje o osnovnim postavkama za kategorisanje tehničkih materijalnih sredstava*

Pukovnik Zaharije Paunović: *Pomoć koju nomenklatura može da pruži u podeli i razvrstavanju materijalnih sredstava*

Zastavnik Aleksandar Ivļjev: *Normativni utroška i sledovanja rezervnih delova*

Inž. Boško Stanisavljević: *Habanje artiljerijskih cevi*

Potpukovnik Ilija Terzija: *Izrada elaborata za zaprečavanje u savremenim uslovima*

Major Franjo Šimac: *Uloga i opis pojedinih stepena tranzistorskog radio-prijemnika L3F63T*

Potpukovnik Milan Mihelić: *Alatka za krivljenje ventila*

Kapetan inž. Prvoslav Stojanović: *Promena tehničkog stanja delova u procesu rada motora*

Potpuručnik Vasil Hristov: *Stabilnost vozila u krivini*

Major Života Sredojević: *Motorne bušilice i njihova primena u armiji*

Vodnik Slavko Šunderić: *Paljenje motora »aran« na mešalici za beton*

Major inž. Sava Glumičić: *Problem SPAA u vezi sa primenjenim upaljačima*

Kapetan Stjepan Novosel: *Nanošenje stereofotogrametrijskih koordinata na izviđačku planšetu pomoću lenjira Čudnova*

Pored toga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa i bibliografiju.

General-potpukovnik Milan Pavlović: *Razvijanje poverenja prema naoružanju i ostaloj tehnici tokom obuke*

Pukovnik Đuro Jekić i kapetan Aleksandar Stukalo, dipl. inž.: *Radio-relejne veze i njihova primena*

Poručnik Ljutica Pešić, dipl. inž.: *Poluprovodnički detektor nuklearnog zračenja*

Kapetan Alojz Pečnik: *Zamagljivanje optičkih instrumenata*

Milojko Jevtović, dipl. inž.: *Diodni ritmički generator*

Potpukovnik Milan Zrač: *Nekoliko napomena o radu sa uređajima FNT*

Zlata Kićevac, dipl. inž.: *Primena geofizičkih metoda pri ispitivanju tla*

Potpukovnik Gojko Vujančić: *Ispitivanje trulosti drvenog TT stuba pomoću Preslerovog svrdla*

Major u penziji Vitomir Jovanović: *Iskustva iz obuke mehaničara veze*

Kapetan I kl. Dragoslav Tasić: *Analiza izveštaja o vanrednom događaju pri gađanju*

Potpukovnik Mirko Kučeković: *Obezbeđenje eksplozivnog materijala i upaljača za diverzantske akcije u NOR na području Kalnika*

Pored toga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa i bibliografiju.

Povodom donošenja novog Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

Potpukovnik Sebastijan Prpić: *Mogućnosti formiranja robnih fondova i njihov značaj za snabdevanje u ratu*

Pukovnik Rudolf Musi: *Novine u radu organa finansijske službe u oblasti planiranja*

Pukovnik Stojan Čalić: *O značaju, ulozi i mestu preventivne kontrole*

Pukovnik Borivoje Popović: *»Skrivene rezerve« u intendantskoj službi za poboljšanje standarda vojnika*

Direktor Direkcije potrošačkih kredita Žika Miličević: *Novi uslovi za odobravanje potrošačkih kredita*

Potpukovnik Petar Ninković: *Neprikladni postupci u materijalnom i finansijskom poslovanju i naknada štete*

Kapetan I kl. Josip Toscano: *Sprovedenje nastavnog plana i programa u stručnoj obuci kuvara*

Potpukovnik Moric Levi: *Vođenje kontrolnika kredita i evidencije isplata izvršenih dokumentarnim akreditivom*

Major Nikola Maljković: *Održavanje i opravka vojničke obuče*

Pored toga, *Vojnoekonomski pregled* u ovom broju donosi prikaze iz inostranih vojnih časopisa, ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti, kao i bibliografiju.